

J. de Rijk

Wieringen

Sociaal- economische verkenning
van een ruilverkavelingsgebied in Noord-Holland

Interne Nota No. 267

L5
267A

December 1981

Niet voor publikatie - Nadruk verboden

Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Structuuronderzoek

217 3501

INHOUD

	Blz.
INLEIDING	5
1. GEBIEDSBESCHRIJVING	7
1.1 Ligging	7
1.2 Bevolking en beroepsbevolking	7
1.3 Ruimtelijke ordening	8
1.4 De bodem en de deelgebieden	10
2. BEDRIJVEN EN ARBEIDSKRACHTEN	12
2.1 Hoofdberoeps- en nevenbedrijven en de ontwikkeling van het aantal	12
2.2 Het type van de bedrijven	13
2.3 Arbeidskrachten, leeftijd van de bedrijfs- hoofden en bedrijfsopvolging	14
3. DE CULTUURGROND	16
3.1 De oppervlakte van hoofdberoeps- en neven- bedrijven	16
3.2 Het grondverkeer	17
3.3 De verkaveling	19
3.4 Rechtsvorm van het grondgebruik	21
4. PRODUKTIEPATROON EN PRODUKTIETAKKEN	22
4.1 Het grondgebruik en de produktiesamenstelling	22
4.2 De omvang van de bedrijven	23
4.3 De produktieomvang per arbeidskracht	25
4.4. De rundveehouderij	26
4.5 De akkerbouw	30
4.6 De intensieve veehouderij	31
4.7 De economische betekenis van de landbouw in het gebied	31
5. VERWACHTINGEN TEN AANZIEN VAN DE ONTWIKKELING VAN DE LANDBOUW IN WIERINGEN IN DE KOMENDE JAREN.	33
5.1 Het aantal hoofdberoepsbedrijven	33
5.2 Cultuurgrond en bedrijfsoppervlakte	34
5.3 Ontwikkeling van de produktie en van de bedrijfsomvang	35
SAMENVATTENDE BESCHOUWING	40
BIJLAGEN	44

INLEIDING

Ten behoeve van de voorbereiding van de ruilverkaveling "Wieringen" heeft de Landinrichtingsdienst aan het Landbouw-Economisch Instituut verzocht om een sociaal- economisch onderzoek uit te voeren. Het doel van dit onderzoek is om basisinformatie te verschaffen voor het op te stellen Landbouwstructuuradvies. In het Landbouwstructuuradvies worden de wensen van de landbouw ten aanzien van de verbetering van de inrichting geformuleerd. Deze wensen moeten uiteraard gebaseerd zijn op het functioneren van de landbouw in het gebied en de knelpunten die zich hierin voordoen.

Deze studie is verdeeld in 5 hoofdstukken. Eerst volgt een korte beschrijving van het gebied, de te verwachten ruimtelijke ontwikkeling en de consequenties hiervan voor de landbouw. In het tweede hoofdstuk komen de agrarische bedrijven en de arbeidskrachten op deze bedrijven aan de orde. In het derde hoofdstuk staat de cultuurgrond centraal. Het vierde hoofdstuk gaat over het productiepatroon en de agrarische produktietakken. In het laatste hoofdstuk wordt een beeld geschetst van de te verwachten landbouwkundige structuur over tien jaar.

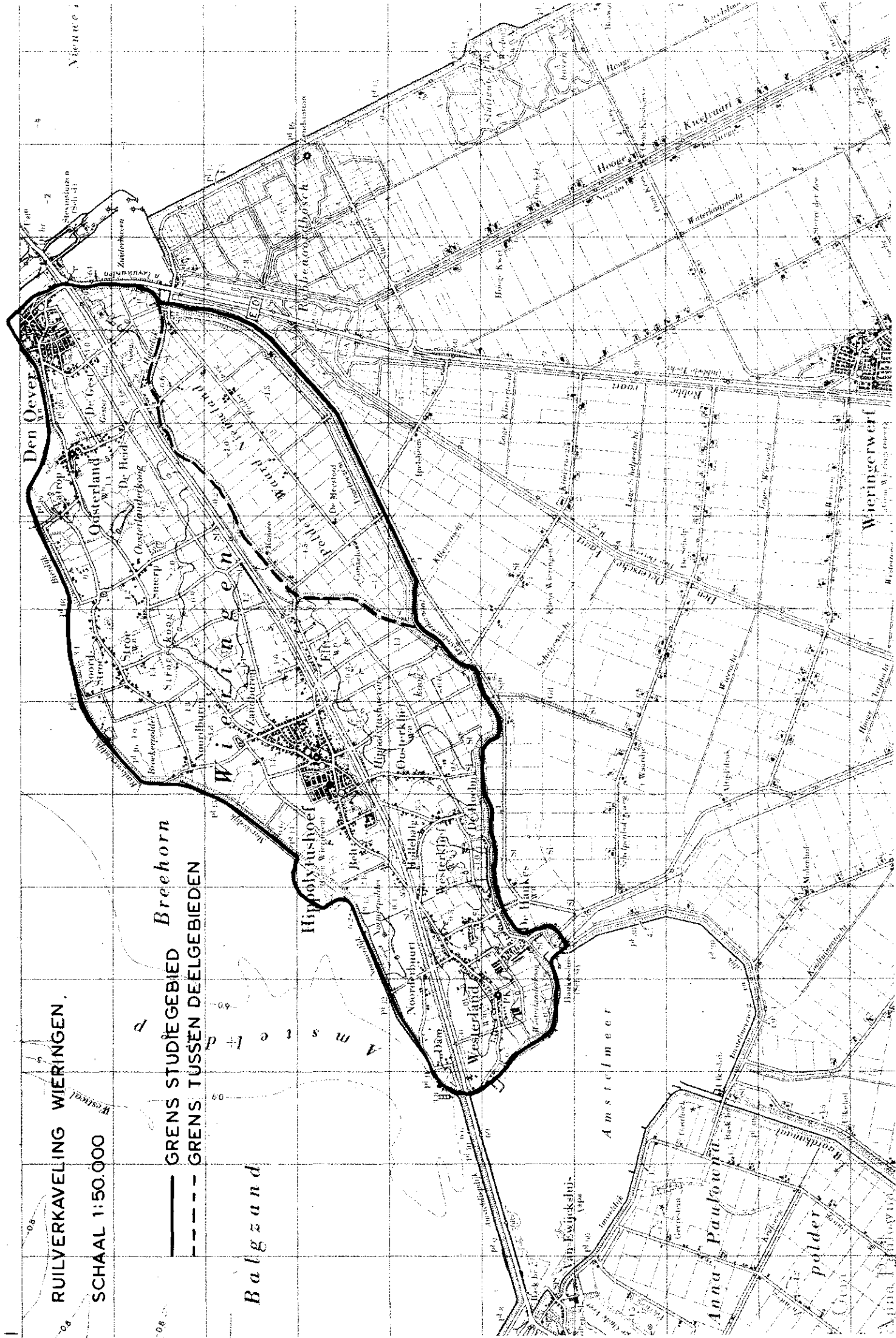
RUILVERKAVELING WIERINGEN.

SCHAAL 1:50.000

— GRENS STUDIEGEBIED
--- GRENS TUSSEN DEELGEBIEDEN

Balgand

Breehorn

1. GEBIEDSBESCHRIJVING

1.1 Ligging

Het gebied bestaat de gehele gemeente Wieringen. Het wordt voor het grootste gedeelte begrensd door water (Amstelmeer, Amsteldiep, Breehorn en IJsselmeer) en aan de landzijde (het zuidoosten) door de Wieringermeer. Het wordt in de lengterichting doorsneden door rijksweg 9, die de west- en noordzijde van de Kop van Noord-Holland ontsluit en bij Den Oever aansluiting geeft op de Afsluitdijk (zie kaart 1).

Het gemeentelijke gebied is ruim 2600 ha groot. Van deze oppervlakte is volgens de Bodemstatistiek van het C.B.S. 84% cultuurgrond. De rest is in gebruik voor wonen (7%), wegen (5%), recreatie (2%), industrie, openbare voorzieningen e.d. (eveneens 2%). In het gebied liggen de woonkernen Hippolytushoef (in het midden) en - in het uiterste oosten - Den Oever. 1).

1.2 Bevolking en beroepsbevolking

De gemeenten Wieringen telde per 1 januari 1980 ruim 8000 inwoners. De bevolking neemt er weliswaar veel langzamer toe dan in de Kop van Noord-Holland, maar de groei is er stabiel. Bij een afgenomen geboorteoerschot betekent dit een toegenomen migratieoverschot.

Tabel 1.1 Vergelijkende cijfers over inwonertal en bevolkingstoename

	Gemiddelde bevolkingstoename per 1000 inwoners		Bevolking per 1-1-1980
	1970 - 1975	1975 - 1980	
Gemeente Wieringen	12,0	12,0	8049
Kop van Noord-Holland	33,1	21,9	303845
Geheel Noord-Holland	3,6	2,0	2307646
Nederland	9,7	7,1	14 m.j.

Bron: C.B.S.

1) De woonkern Den Oever is buiten het eigenlijke ruilverkavelingsplan gelaten.

De betekenis van de landbouw en de visserij voor de plaatselijke werkgelegenheid is geleidelijk minder geworden. In de landbouw werken nog + 100 en in de visserij + 300 mensen. Er is -naast ambachtelijke - wat industriële bedrijvigheid en er is wat recreatie - bedrijvigheid (voornamelijk campings). Het werken buiten de woongemeente is de laatste jaren sterk toegenomen. Ruim de helft van de beroepsbevolking werkt thans elders (vooral in Den Helder, Amsterdam en de Zaanstreek). Van de mannelijke beroepsbevolking is een relatief laag percentage werkeloos, van de vrouwen is een hoger percentage werkeloos dan in Noord-Holland als geheel 1).

1.3 Ruimtelijke ordening

Op rijksniveau worden de ideeën over de gewenst geachte ruimtelijke ontwikkeling vastgelegd in nota's, zoals de "Derde Nota over de Ruimtelijke Ordening" (waar de "Nota Landelijke Gebieden" deel van uitmaakt). Op provinciaal niveau worden deze ideeën uitgewerkt in streekplannen, zoals het streekplan Kop van Noord-Holland en Texel.

De gemeenten zijn, met het streekplan als belangrijk uitgangspunt, verplicht voor de buiten de bebouwde kom gelegen gronden bestemmingsplannen te maken (de z.g. bestemmingsplannen buitengebied). Het vastgestelde en goedgekeurde gemeentelijke bestemmingsplan buitengebied, dat meer in detail de meest gewenste bestemming van de gronden aangeeft, is met de daarbij behorende voorschriften, bindend voor iedere burger.

1.3.1 Rijksbeleid

In de structuurschets behorende bij de Nota Landelijke Gebieden wordt in het gebied aan de landbouw een hoofdfunctie toegekend. Tevens wordt in deze nota een restrictief beleid voorgestaan ten aanzien van groei en spreiding van de bevolking van de gehele Kop van Noord-Holland, dus ook van de gemeente Wieringen.

1.3.2 Provinciaal beleid

Volgens het streekplan Kop van Noord-Holland en Texel (uit 1978) dient de agrarische structuur in Wieringen, waar mogelijk en nodig, te worden verbeterd. Hippolytushoef is als hoofddorp aangezien, waar in belangrijke mate de woningbouw en de voorzienin-

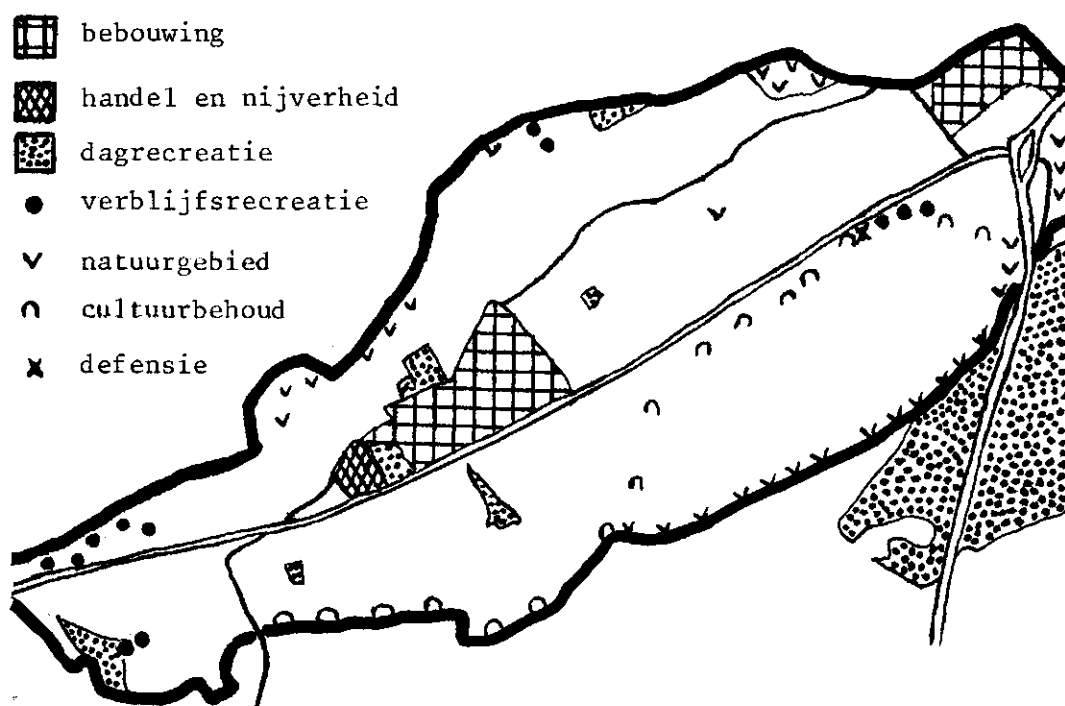
---

1) Zo was het werkeloosheidspercentage onder mannen en vrouwen in het rayon Wieringerwerf (omvattende de gemeenten Wieringen en Wieringermeer) in 1979 2,9%, resp. 7,0% van de afhankelijke beroepsbevolking, tegen in Noord-Holland 3,1%, resp. 5,5%.
Bron: "Arbeidsmarktbeschrijving 1979" van de provincie Noord-Holland.

gen ten behoeve van Wieringen moeten worden geconcentreerd. In Wieringen is nog enige uitbreiding van de verblijfsrecreatie mogelijk, die echter gedeeltelijk zal dienen ter vervanging van te saneren verblijfsrecreatieterreinen, zoals de vestiging aan het Lutjesstrand bij het Amstelmeer. Dit terrein zal moeten worden ingericht voor de dagrecreatie. Bij het realiseren van verblijfsrecreatieve accommodatie verdient aansluiting bij de reeds bestaande verdichtingen in het landschap de voorkeur, met dien verstande dat de bestemmingen niet op de overgangen tussen hoog en laag gelegd worden en dat de karakteristieke kleinschalige open ruimten (weiden met omringende beplanting) in stand blijven.

Met betrekking tot de in het gebied gelegen rijksweg 9 wordt in het streekplan opgemerkt, dat deze weg zal worden gereconstrueerd tot enkelbaansautoweg en in verband daarmee zal worden voorzien van een parallelweg. Tegelijkertijd zal het aantal oversteekplaatsen van 12 worden teruggebracht tot 4 à 5. De reconstructie van deze overblijvende oversteekplaatsen zal ± 7 ha cultuurground kosten.

Kaart 2 geeft de - volgens het streekplan - meest gewenste ontwikkeling en bestemming in hoofdlijnen weer. De daarin witgelaten ruimte is bestemd voor agrarische bedrijven.

Bron: Streekplan Kop van Noord-Holland en Texel

1.3.3 Gemeentelijk beleid

Een gemeentelijk bestemmingsplan is in voorbereiding. De toename van de bevolking (zie tabel 2.1) vond in de voorafgaande periode voornamelijk in Den Oever plaats, maar in de nabije toekomst zal de nieuwbouw zich voornamelijk in Hippolytushoef voltrekken. Volgens informatie van de gemeente zijn hier + 850 woningen gepland. Dit zal, inclusief de hiermee samenhangende infrastructuur, + 50 ha vergen. Deze uitbreiding is bestemd voor de "eigen" bevolking. Vestiging van elders zal worden afgeremd.

1.3.4 Consequenties voor de landbouw

Voor de landbouw heeft het voorgaande de volgende consequenties wat betreft de onttrekking van cultuurgrond. Voor de uitbreiding van het dorp Hippolytushoef zal + 50 ha nodig zijn, voor de reconstructie van wegen (met name de kruisingen met rijksweg 9) 7 ha en voor recreatievoorzieningen en natuurbehoud naar schatting 18 ha. Tezamen zal naar wordt aangenomen in de komende tien jaren + 75 ha cultuurgrond functiewijziging ondergaan en daardoor aan de landbouw worden onttrokken. Een vermindering van oversteekplaatsen met betrekking tot rijksweg 9 betekent bovendien een verslechtering van de ontsluiting.

1.4 De bodem en de deelgebieden

Het gebied omvat het oude land (Wieringen) en de later ingedijkte polder Waard-Nieuwland. Een langgerekte strook langs de Breehorn (ruim de helft) van het oude land bestaat uit humuspodzolgronden: door het eeuwenlang opbrengen van compost en potstalmest is een dikke humushoudende bovengrond (mestdek) ontstaan, die plaatselijk dikker is dan 50 cm. Vaak is de bovengrond vermengd met wat zeezand en klei. Op 60 à 120 cm diepte begint keileem of keizand. Zowel voor bouwland als voor grasland zijn deze gronden redelijk tot goed geschikt. Na de vlak na de oorlog uitgevoerde ruilverkaveling is praktisch alles in grasland omgezet. Op plaatsen met ondiep voorkomend keileem kan 's zomers verdroging optreden.

De rest van het oude land (bijna de helft) bestaat uit pikkleigronden: de veelal 50 à 60 cm dikke laag pikklei rust op pleistoceen zand. De slecht doorlatende en daardoor vaak natte gronden worden praktisch alleen als grasland gebruikt. Door wateroverlast in het voorjaar zijn het late gronden, waarbij 's zomers door verdroging ernstige groeidepressie kan optreden. Voor bouwland zijn de pikkleigronden in het algemeen ongeschikt.

In 1846 werd ten zuidoosten van het oude land Wieringen de polder Waard-Nieuwland bedijkt, nadat vroegere inpolderingen mislukt waren. Deze polder omvat + 20% van het gebied. Hier ligt een + 50 cm dikke laag klei op veen. Naar het zuiden wordt de klei iets lichter en bevat ze hier en daar kalk.

Deze polder is overwegend bouwland, dat vooral langs de zuidoostelijke dijk van redelijk goede kwaliteit is.¹⁾

In overleg met de Landinrichtingsdienst zijn voor de analyse en de rapportage het oude land Wieringen en de polder Waard-Nieuwland als deelgebieden onderscheiden. Vergelijking van de landbouw op het oude land Wieringen met andere gebieden is zeer moeilijk. Een vergelijkingsgebied met eenzelfde historie is niet aanwezig. Van oudsher had de landbouw op Texel een vergelijkbare ontwikkeling als Wieringen (een eiland met globaal gezien eenzelfde bodemgesteldheid). Het feit dat Wieringen aan het vasteland is komen te liggen, heeft echter geleid tot een ander beeld.

---

1) Bron: "De bodem van Noord-Holland" van de Stichting voor Bodemkartering; Wageningen, 1974.

2. BEDRIJVEN EN ARBEIDSKRACHTEN

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de ontwikkeling van het aantal bedrijven en arbeidskrachten. In dit verband komen ook de leeftijd van de bedrijfshoofden en de opvolgingssituatie aan de orde. De bedrijven worden onderscheiden in hoofdberoepsbedrijven en nevenbedrijven. Tevens wordt ingegaan op het bedrijfstype.

2.1 Hoofdberoeps- en nevenbedrijven en de ontwikkeling van het aantal

In 1980 waren er in het gebied 53 hoofdberoepsbedrijven en 39 nevenbedrijven 1). De hoofdberoepsbedrijven vormen de belangrijkste groep: op deze bedrijven hangt het inkomen hoofdzakelijk (vaak uitsluitend) van het eigen landbouwbedrijf af.

Tabel 2.1 Aantallen bedrijven naar beroepsgroepen en deelgebieden

	Oude land		Polder W.N.		Wieringen	
	1975	1980	1975	1980	1975	1980
Hoofdberoepsbedrijven (A en B)	62	46	9	7	71	53
w.v. met nevenberoep (B)	11	5	-	-	11	5
Nevenbedrijven (C en D) x)	29	37	5	2	34	39
Alle bedrijven	91	83	14	9	105	92

x) Van minstens 10 sbe.

In de periode 1975-1980 is het aantal hoofdberoepsbedrijven in Wieringen afgenomen van 71 tot 53, ofwel met gemiddeld 5,7% per jaar. Deze vermindering is ongeveer dubbel zo snel als elders. Dit komt omdat relatief veel bedrijven van bedrijfshoofden die hun beroep beëindigen niet werden overgenomen en als hoofdberoepsbedrijf voortgezet en beroepsverandering relatief meer voorkwam dan elders. Van de 20 bedrijven waarop het bedrijfshoofd zijn beroep beëindigde werden namelijk slechts 8 overgenomen en als hoofdberoepsbedrijf voortgezet. De oorzaak van de geringe belangstelling voor overname ligt in de bedrijfsomvang. De bedrijven die niet werden voortgezet waren gemiddeld de helft kleiner dan de voortgezette bedrijven.

1) In bijlage 1 wordt deze indeling toegelicht.

Tabel 2.2 De mutaties in de bedrijfsleiding van hoofdberoepsbedrijven naar oorzaak en gevolg (1975-1980)

Mutatieoorzaak	Totaal aantal bedrij- ven	Aantal voortgezet als		Aantal opgehe- ven
		hoofdbe- roepsbe- drijf (x)	nevenbe- drijf	
Beroepsbeëindiging	20	8 (6)	8	4
Beroepsverandering	5	-	2	3
Overige oorzaken	4	2	2	-
Totaal	29	10 (6)	12	7

x) Tussen haakjes waarvan door een zoon, in de overige gevallen door een broer, zwager of neef.

Het aantal nevenbedrijven is daarentegen toegenomen. Er zijn in Wieringen, met name op het oude land, relatief zeer veel nevenbedrijven. Deze categorie bestond in 1980 uit 22 bedrijven van personen die hun hoofdberoep buiten de landbouw hebben 1) en 17 bedrijven van rustende boeren. De toename van het aantal nevenbedrijven werd voornamelijk veroorzaakt doordat het merendeel van de bedrijfshoofden op hoofdberoepsbedrijven die gingen rusten, hun bedrijf nog in verkleinde vorm aanhielden.

Het totale aantal bedrijven 2) nam in de afgelopen periode af van 105 tot 92, ofwel gemiddeld met 2,6% per jaar. Dit tempo wijkt weinig af van dat op Texel (3,1%), in Noord-Holland (3,2%) en in Nederland (2,2%).

2.2 Het type van de bedrijven

Het is van belang bedrijfstypen te onderscheiden. Per bedrijfstype worden verschillende ruimtelijke voorwaarden (b.v. met betrekking tot de gebouwen, de verkaveling of de inrichting van het gebied) gesteld om goed te kunnen functioneren.

De rundveebedrijven (op een enkele uitzondering na alle "zuivere" rundveebedrijven) vormen verreweg de grootste groep bedrijven.

- 1) Deze hoofdberoepen variëren van bouwvakker, grondwerker, zelfstandige in landbouwverwante beroepen, exploitant van een recreatiebedrijf tot - al dan niet zelfstandige - verzorgende beroepen in de dorpsgemeenschap.
- 2) De gegevens in dit en het volgende hoofdstuk zijn mede gebaseerd op de metellingen van de landbouw. Deze gegevens hebben betrekking op alle geregistreerden met de bedrijfsgebouwen in het gebied en op de cultuurgrond die zij in gebruik hebben.

Tabel 2.3 Aantallen hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfstype per deelgebied.

	Oude land		Polder W.N.		Wieringen	
	1975	1980	1975	1980	1975	1980
Rundveebedrijven	57	45	3	2	60	47
Akkerbouwbedrijven	1	-	4	3	5	3
Intensieve veeh. bedr.	3	-	-	-	3	-
Gemengde bedrijven (met akkerbouw en rundvee)	1	1	2	2	3	3
Totaal	62	46	9	7	71	53

Op het oude land komen praktisch alleen zuivere rundveebedrijven voor, in de polder enkele akkerbouwbedrijven, rundveebedrijven en gemengde bedrijven. Er zijn geen intensieve veehouderijbedrijven meer onder de hoofdberoepsbedrijven. Ook de nevenbedrijven zijn in grote meerderheid rundveebedrijven.

Vanwege de kleine aantallen bedrijven wordt in het vervolg meestal volstaan met de indeling in rundveebedrijven 1) en overige bedrijven (akkerbouwbedrijven en gemengde bedrijven).

2.3 Arbeidskrachten, leeftijd van de bedrijfshoofden en bedrijfsopvolging

In 1980 werkten op de 53 hoofdberoepsbedrijven 75 vaste, mannelijke arbeidskrachten. De gemiddelde vaste, mannelijke arbeidsbezetting per 100 bedrijven was 142. Dat is weliswaar een iets lichtere arbeidsbezetting dan in 1975, maar toch een vrij zware in vergelijking tot andere veehouderij- en akkerbouwgebieden.

Tabel 2.4 Vaste mannelijke arbeidskrachten op de bedrijven naar type

Aantallen	Rundveebedr.		Overige bedr.		Totaal	
	1975	1980	1975	1980	1975	1980
Bedrijven	60	47	11	6	71	53
Bedrijfshoofden	69	50	11	6	80	56
Zoons	16	13	2	-	18	13
Overige gezinsleden	1	1	-	-	1	1
Overige arbeidskrachten	7	3	1	2	8	5
Alle arbeidskrachten	93	67	14	8	107	75

1) Minstens 60% van de produktieomvang gemeten in sbe is rundveehouderij (zie ook de toelichting in bijlage 1).

Er werken relatief veel zoons op de bedrijven mee. Er is slechts incidenteel een vaste, vreemde arbeidskracht.

In het gebied zijn vrij veel jongere bedrijfshoofden: 59% is jonger dan 50 jaar, tegen landelijke ongeveer de helft. De 7 boeren in de polder Waard-Nieuwland zijn alle jonger dan 50 jaar.

Van de 22 bedrijfshoofden van minstens 50 jaar heeft 55% een opvolger in de eigen familiekring 1). Dat is méér dan zou worden verwacht op grond van de feitelijke opvolging van bedrijfshoofden die hun beroep beëindigden in de periode 1975-1980 (40%; zie tabel 2.2). Het verschil is evenwel minder groot dan het op het eerste gezicht lijkt. In 1975 leek het er namelijk op dat een iets hoger percentage een opvolger had 2).

Tabel 2.5 Leeftijdsopbouw en opvolgingssituatie

Leeftijd	Aantal be- drijfshoof- den x)		Aantal bedrijfshoofden x) van min- stens 50 jaar in 1980:	
	1975	1980	met opvolger xx)	zonder opvolger
tot 40 jaar	19	17		
40 - 50 jaar	18	14		
50 - 60 jaar	19	14	7 (1)	7
60 jaar e.o.	15	8	5 (3)	3
Totaal	71	53	12 (4)	10

x) Ofwel oudste per bedrijf.

xx) Tussen haakjes waarvan méér dan 1.

- 1) Meestal is dit de bij de arbeidskrachten op de bedrijven ge-registreerde meewerkende zoon. Soms volgt de toekomstige op-
volger evenwel nog dagonderwijs. Ook komt het voor dat er wel
een meewerkende zoon op het bedrijf is, maar deze toch niet
als toekomstige opvolger is te beschouwen.
- 2) Van de 18 meewerkende zoons in 1975 hebben er in de periode
1975-1980 6 het ouderlijke bedrijf overgenomen, hebben er 9
de status van meewerkende zoon-opvolger gehouden en hebben
er 3 de landbouw verlaten (voornamelijk beroepsverandering).
Het aantal van 13 meewerkende zoons in 1980 houdt in dat er
in deze periode 4 zoons op het ouderlijke bedrijf zijn gaan
meewerken.

3. DE CULTUURGROND

In dit hoofdstuk staat de cultuurgrond van de geregistreeerde bedrijven centraal. Aan de orde komen het verloop van deze oppervlakte cultuurgrond, de verdeling over de bedrijven, het grondverkeer, de verkaveling en de rechtsvorm van het grondgebruik.

3.1 De oppervlakte van hoofdberoeps- en nevenbedrijven

In 1980 was in Wieringen 1766 ha cultuurgrond gemeten maat geregistreerd 1). Van deze cultuurgrond hoort een hoog percentage, namelijk 20%, tot de nevenbedrijven. Op het oude land is dit percentage nog iets hoger.

Tabel 3.1 Het verloop van de geregistreeerde oppervlakte (ha) cultuurgrond per beroepsgroep en deelgebied

	Hoofdberoepsbedr.		Nevenbedrijven		Alle bedrijven	
	1975	1980	1975	1980	1975	1980
Oude land	1308	1112	225	325	1533	1437
Polder W.N.	292	298	45	31	337	329
Wieringen	1600	1410	270	356	1870	1766

De geregistreeerde oppervlakte cultuurgrond nam in de periode 1975-1980 met circa 100 ha af, ofwel met jaarlijks gemiddeld 1,1%. Dat is trager dan in de periode 1970-1975 (1,6%). Ongeveer de helft van deze 100 ha is thans cultuurgrond van niet-meer-tel-plichtigen.

De relatief snelle vermindering van de geregistreeerde oppervlakte heeft vrijwel niets met de verandering van het telcriterium tussen 1970 en 1971 van doen. Uit vergelijking van de oppervlakte in de opeenvolgende jaren blijkt dat deze regelmatig is verlopen. Naast de vermindering door onttrekking voor andere doeleinden, is er dus een toeneming van de oppervlakte cultuurgrond die niet is geregistreeerd.

De gemiddelde oppervlakte is ruim 19 ha per bedrijf (ongeacht de beroepsgroep). Vergeleken met Noord-Holland en Nederland is de bedrijfsoppervlaktestructuur volgens bijlage 2 gunstig. Op Texel zijn de percentages in oppervlakte grote bedrijven evenwel hoger.

- 1) Ofwel 1815 ha in kadastrale maat; de totale oppervlakte van de bedrijven (dus inclusief bebouwde oppervlakte + erven) was 1853 ha.

Tabel 3.2 Bedrijfsoppervlaktestructuur

	Hoofdberoeps- bedrijven		Neven- bedrijven		Alle bedrijven	
	1975	1980	1975	1980	1975	1980
Aant.bedr. tot 5 ha	4	1	12	15	16	16
Aant.bedr. 5 - 15 ha	14	6	16	12	30	18
Aant.bedr. 15 - 20 ha	13	9	6	12	19	21
Aant.bedr. 20 - 30 ha	25	21	-	-	25	21
Aant.bedr. 30 - 40 ha	10	11	-	-	10	11
Aant.bedr. 40 e.m. ha	5	5	-	-	5	5
Aant.bedr. totaal	71	53	34	39	105	92
Ha gemiddeld oude land	21,1	24,2	7,8	8,8	16,8	17,3
Ha gem. polder W.N.	32,6	42,6	8,8	15,5	24,1	36,6
Ha gemiddeld totaal	22,5	26,6	7,9	9,1	17,8	19,2

De gemiddelde oppervlakte per hoofdberoepsbedrijf is 26,6 ha. De enkele akkerbouwbedrijven zijn veel groter (namelijk gemiddeld 53 ha). Ook de enkele gemengde bedrijven (met akkerbouw en rundveehouderij) zijn groter dan het gemiddelde rundveebedrijf, dat 25,0 ha is.

In de laatste vijf jaren is het aantal hoofdberoepsbedrijven kleiner dan 15 ha meer dan gehalveerd. De toename van de gemiddelde bedrijfsoppervlakte van 22,5 ha in 1975 tot 26,6 ha in 1980 is grotendeels gerealiseerd door het verdwijnen van kleine bedrijven en maar voor een klein gedeelte door vergroting van voortgezette bedrijven. Per saldo zijn de voortgezette bedrijven namelijk slechts met 30 ha vergroot. Bedrijfsvergroting kwam relatief het meest voor onder de bedrijven van 20 tot 30 ha.

De (geregistreerde) nevenbedrijven zijn gemiddeld 9 ha, dus vrij groot. Het aantal nevenbedrijven van 15 tot 20 ha is in deze jaren verdubbeld. Onder de nevenbedrijven zijn oorspronkelijke hoofdberoepsbedrijven, waaronder enkele waar de voor opvolger bestemde zoon "afhaakte". Op deze bedrijven heeft men wel de productieomvang drastisch verkleind, maar zijn rechten op de grond gehouden. Deze bedrijven zijn dus nog als potentieel hoofdberoepsbedrijf te beschouwen. De kans dat vreemden hiervan weer hoofdberoepsbedrijven zullen maken, is evenwel zeer klein.

3.2 Het grondverkeer

De vermindering van het aantal hoofdberoepsbedrijven is relatief sterk. Dat de mogelijkheden tot bedrijfsvergroting desondanks zo beperkt zijn, wordt veroorzaakt doordat de uit deze beroepsgroep verdwenen bedrijven hun grond grotendeels gehouden hebben.

Zo hadden de 19 tussen 1975 en 1980 uit de hoofdberoepsgroep verdwenen bedrijven in 1980 nog tweederde van hun oppervlakte in 1975.

Tabel 3.3 Vergrotingen en verkleiningen van hoofdberoepsbedrijven

	Aantal bedrij- ven x)	Aant. bedrijven dat per saldo vergroot of verkleind is met ..... ha				Oppervlakte in ha
		1-2	2-4	4-6	10 en meer	
Vergroot	18	6	5	4	3	93
Verkleind	10	4	3	2	1	63

x) Totaal 52 bedrijven, waarvan 24 zonder verandering van 1 ha of meer.

Ongeveer de helft van de voortgezette hoofdberoepsbedrijven is in deze 5 jaren vrijwel evengroot gebleven. De relatief grote oppervlakte (63 ha) aan verkleiningen van voortgezette hoofdberoepsbedrijven, is sterk beïnvloed door de ontbinding van een bedrijf in twee bedrijven.

Tabel 3.4 Veranderingen in de oppervlakte cultuurgrond m.b.t. de bedrijven naar beroepsgroep 1975-1980

	To- taal ha	Hoofdberoeps- bedrijven		Neven- bedrijven	
		bedr.	ha	bedr.	ha
In 1975	1870	71	1600	34	270
Verkleiningen 1)	-96	10	-63	8	-33
Opheffingen	-135	.2)	-66	-11	-69
Beroepsveranderingen	.	-12	-195	+12	+195
- met verkleiningen	-37	-	-	.	-37
- met vergrotingen	+5	-	-	.	+5
Vergrotingen 1)	+100	18	+93	.2)	+7
Stichtingen	+60	.2)	+39	+4	+21
In 1980	1766	53	1410	39	356

1) Binnen de beroepsgroep

2) Deze componenten zijn niet apart weergegeven om herkenbaarheid te voorkomen

Hoewel de nevenbedrijven ook in belangrijke mate grond afstoten, is dit te weinig om de van hoofdberoepsbedrijven afkomstige oppervlakte te compenseren. Bovendien hebben nevenbedrijven nogal wat grond (28 ha) aangetrokken. Voor de ontwikkeling van de oppervlaktestructuur van de hoofdberoepsbedrijven is dan ook het gedrag van de nevengrondgebruikers en de uit de hoofdberoepsgroep tredenden, van groot belang.

3.3 De verkaveling

Vlak na de oorlog heeft in Wieringen reeds een ruilverkaveling plaats gehad. Nadien is de verkavelingssituatie weer verslechterd. Belangrijk is ook dat aan een voor de melkveehouderij gunstige verkaveling andere eisen worden gesteld dan toendertijd.

Alle hoofdberoepsbedrijven hebben méér dan één kavel. Bijna tweederde van de bedrijven bestaat uit minstens 5 kavels en ruim eenvijfde uit minstens 10 kavels. De verkavelingssituatie is dan ook, vergeleken met Noord-Holland en Nederland, uitgesproken ongunstig. Dit wordt in de tabel aangetoond bij in grootte overeenkomstige bedrijven.

Tabel 3.5 Gemiddeld(e) aantal kavels en kavelgrootte in 1979 1)

Bedrijfs- oppervl.	Oude land		Polder W.N.		Wieringen		Noord-Holland		Nederland	
	aantal	ha	aantal	ha	aantal	ha	aantal	ha	aantal	ha
10 - 15 ha	4,4	2,6	3,0	5,2	3,8	3,0	2,4	5,0	3,9	3,2
15 - 20 ha	5,3	3,3			5,2	3,3	2,5	7,0	4,1	4,2
20 - 30 ha	6,5	3,9	5,5	4,6	6,3	4,0	2,9	8,4	4,3	5,6
30 - 50 ha	9,2	3,8	6,7	5,9	8,2	4,0	3,1	11,9	4,6	8,1
10 - 50 ha	6,4	3,6	5,3	5,4	6,3	3,8	2,7	7,9	4,2	5,0

1) Volgens de CBS-telling en ongeacht de beroepsgroep van de bedrijven.

Vooraf vergeleken met Noord-Holland is de verkaveling in Wieringen slecht: het aantal kavels is gemiddeld het dubbele en de gemiddelde kavelgrootte de helft. Op het oude land is de situatie aanzienlijk ongunstiger dan in de polder Waard-Nieuwland.

Voorgaande beoordeling van de verkaveling is gebaseerd op het aantal kavels en de daaruit voortvloeiende gemiddelde kavelgrootte. Dit geeft uiteraard een onvolledig beeld. Andere aspecten van de verkaveling (grootte van de huiskavel, ligging van de veldkachels, kavelvorm e.d.) blijven immers buiten beschouwing. Voor de hier dominerende rundveehouderij is de grootte van de huiskavel van essentieel belang voor een rationele bedrijfsvoering. Hierop wordt bij de beschrijving van de rundveehouderij teruggekomen.

Tabel 3.6 toont aan dat de bedrijfsvoering door de verkaveling wordt beïnvloed. In het algemeen streeft men namelijk op de hoofdberoepsbedrijven naar zoveel mogelijk koeien en niet méér jongvee dan voor vervanging en uitbreiding van de melkveestapel noodzakelijk is. Een ongunstige verkaveling gaat in het algemeen ten koste van het aantal koeien dat men zou kunnen houden. Op de bedrijven met een ongunstige verkaveling houdt men dan ook gemiddeld relatief veel jongvee.

Tabel 3.6 Stuks jongvee per 100 koeien naar bedrijfsoppervlakte, verkaveling en staltype

	Bedrijfsoppervlakte in ha			Aantal kavels					Oppervl. huis- kavel in ha		Stal		
	tot 20	20 t/m 30	vanaf 30	2 of 3	4	5 t/m 9	10 en meer	tot 12	vanaf 12				
Bedrijfs- opper- vlakte	66												
20 - 30 ha	65												
vanaf 30 ha	76												
2 of 3	65	60	-	61									
Aantal kavels													
4	72	78	78	77									
5 t/m 9	64	66	80	70									
10 e.m.	-	63	72	70									
Oppervlakte huiskavel													
tot 12 ha	67	75	81	75					74	74			
vanaf 12 ha	65	52	74	.1)					77	64	67		
grupstal	66	89	77	79					72	73	75	77	76
ligboxenstal	-	58	75	52					78	66	63	73	66

1) Niet weergegeven om herkenbaarheid te voorkomen.

3.4 Rechtsvorm van het grondgebruik

Iets minder dan de helft (48%) van de cultuurgrond in Wieringen is eigendom van de gebruikers, op de hoofdberoepsbedrijven exact de helft. Van de gepachte oppervlakte is bijna eenderde eigendom van boeren of rustende boeren, bijna eenderde eigendom van andere particulieren en ruim eenderde eigendom van niet-particulieren 1).

Op het oude land is het percentage eigendomsgrond lager (45%) dan in de polder Waard-Nieuwland (65%).

Verreweg de meeste bedrijven (viervijfde) bestaan uit zowel eigen grond als gepacht land. Dit komt de verkaveling zeker niet ten goede, vooral wanneer van verschillende verpachters wordt gepacht.

Tabel 3.7 Rechtsvorm van het grondgebruik in 1979

	Hoofdberoepsbedrijven			
	tot 20 ha	20-30 ha	30 e.m. ha	to- taal
Geheel eigendom: aantal bedr.	1	2	-	3
- gemiddeld aantal kavels	4,0	4,0	-	4,0
Eigendom en pacht: aantal bedr.	13	14	16	43
- gemiddeld aantal kavels	4,8	7,7	8,3	7,1
Geheel gepacht: aantal bedr.	2	5	-	7
- gemiddeld aantal kavels	2,5	3,4	-	3,1

Uit de tabel blijkt dan ook dat de bedrijven die zowel eigen grond als gepacht land hebben, gemiddeld uit aanzienlijk meer kavels bestaan dan in oppervlakte overeenkomstige bedrijven die geheel eigendom of gepacht zijn.

Het opmerkelijke feit doet zich voor dat meer dan de helft van de cultuurgrond van de nevenbedrijven pachtland is. Ook op de voormalige hoofdberoepsbedrijven heeft men het gepachte land grotendeels aangehouden. Men is het wel extensiever gaan gebruiken (schapen en jongvee in plaats van melkvee, inscharen van vee en verkoop van gras en maïs "op stam"). Kennelijk zijn op deze bedrijven de baten toch nog hoger dan de lasten inclusief de pachtprijs.

1) Voornamelijk van overheidslichamen. Bron: CBS-Landbouw-telling 1977.

4. PRODUKTIEPATROON EN PRODUKTIETAKKEN

In dit hoofdstuk komen de produktietakken op de bedrijven aan de orde. De belangrijkste produktietak is de rundveehouderij. Alvorens op de aanwezige produktietakken in te gaan, wordt stilge- staan bij het hiermee samenhangende grondgebruik en de totale omvang in sbe per produktietak.

4.1 Het grondgebruik en de produktiesamenstelling

Op het oude land wordt de cultuurgrond sterk overwegend (voor 96%) als grasland gebruikt, in de polder Waard-Nieuwland daarentegen hoofdzakelijk (voor 59%) voor akkerbouw. In deze polder is bovendien het areaal kunstweide van meer betekenis dan op het oude land.

Tabel 4.1 Grondgebruik in ha naar deelgebieden

	Oude land		Polder W.N.		Wieringen	
	1975	1980	1975	1980	1975	1980
Hoofdberoepsbedrijven:						
blijvend grasland	1221	1050	97	88	1318	1138
kunstweide	22	22	8	22	30	44
bouwland	61	39	188	188	249	227
overige cultuurgrond	3	1	-	-	3	1
totaal	1307	1112	293	298	1600	1410
Nevenbedrijven	225	325	45	31	270	356
Alle bedrijven	1533	1437	337	329	1870	1766

Intensieve (tuinbouw) teelten komen slechts sporadisch voor. Hiervoor is de grond namelijk minder geschikt. Er is wat bollen- teelt, in 1980 evenwel alleen nog op nevenbedrijven.

In de afgelopen periode hebben zich geen belangrijke verande- ringen in de bouwland-graslandverhouding voorgedaan.1) Op de hoofd- beroepsbedrijven op het oude land is het gedeelte blijvend gras- land iets toegenomen, in de polder Waard-Nieuwland daarentegen af- genomen.

1) Voor de beschouwde periode is het percentage grasland toege- nomen. Zo was dit in 1965 74%, in 1970 82% en in 1975 zowel als in 1980 84%.

Op het oude land is de rundveehouderij de belangrijkste produktietak en in de polder de akkerbouw.

Tabel 4.2 De produktieomvang (in sbe) per produktietak

	Oude land		Polder W.N.		Wieringen	
	1975	1980	1975	1980	1975	1980
Hoofdberoepsbedrijven:						
rundveehouderij	8359	8256	658	691	9017	8947
akkerbouw	308	199	1110	1232	1418	1431
intensieve veehouderij	358	27	-	-	358	27
tuinbouw	14	13	-	-	14	13
Totaal	9039	8495	1768	1923	10807	10418
Nevenbedrijven	912	1444	157	100	1069	1544
Alle bedrijven	9951	9939	1925	2023	11876	11962

De gezamenlijke produktieomvang van de bedrijven is in deze jaren gelijk gebleven. De produktieomvang van de hoofdberoepsbedrijven is daarentegen iets afgenomen. Dit komt voornamelijk doordat de intensieve veehouderij, welke in 1975 in geringe mate aanwezig was, nagenoeg is verdwenen.

4.2 De omvang van de bedrijven

De gemiddelde produktieomvang (gemeten in sbe) is 197 sbe per hoofdberoepsbedrijf. In vergelijking tot andere gebieden in Noord-Holland is dit normaal. De omvang van de rundveebedrijven is aanmerkelijk kleiner dan die van de overige bedrijven (vooral de akkerbouwbedrijven).

Tabel 4.3 Produktieomvang (in sbe) per bedrijfstype

Hoofdberoeps-bedrijven	Sbe		Gemiddeld aantal sbe per bedrijf		
	1975	1980	1975	1980	index ('75=100)
Rundveebedrijven	9034	8870	151	189	125
Overige bedrijven	1773	1548	161	258	160
Totaal	10807	10418	152	197	130

Door de vrij sterke vermindering van het aantal bedrijven is de groei van het gemiddelde van de produktieomvang per bedrijf gemiddeld 5,3% per jaar geweest. Dit groeitempo is ongeveer hetzelfde als in dezelfde periode in andere gebieden werd gehaald.

Door de verdwijning van vooral kleinere bedrijven en door de toeneming van de produktieomvang van de gecontinueerde bedrijven (zie bijlage 3), is de verdeling van de bedrijven over de produktieomvangklassen drastisch gewijzigd.

Tabel 4.4 De omvang van de hoofdberoepsbedrijven

Produktieom- vangklassen	Rundveebedrijven		Overige bedrijven		Alle bedrijven	
	1975	1980	1975	1980	1975	1980
tot 90 sbe	14	7	2	-	16	7
90 - 145 sbe	19	12	3	1	22	13
145 - 170 sbe	9	6	2	1	11	7
170 - 250 sbe	12	10	2	2	14	12
vanaf 250 sbe	6	12	2	2	8	14
Totaal	60	47	11	6	71	53

Op grond van bedrijfseconomische boekhoudingen kunnen we er van uitgaan dat eerst bij 45 à 50 koeien of ongeveer 170 sbe per bedrijf gemiddeld genomen op rundveebedrijven een inkomen behaald wordt dat voldoende is om in het levensonderhoud van de betrokkenen te voorzien en waarbij tevens ruimte is voor investeringen die met het oog op de continuïteit van het bedrijf vereist zijn 1). In 1975 lag deze grens op + 145 sbe. Thans heeft 48% van de rundveebedrijven een produktieomvang van minstens 170 sbe, tegen in 1975 45% minstens 145 sbe. De afgelopen jaren heeft zich hierin dus geen verbetering van betekenis voorgedaan. Van de enkele overgebleven bedrijven met méér akkerbouw dan rundveehouderij heeft daarentegen tweederde minstens 170 sbe.

Dat er ten aanzien van de genoemde normen geen verbetering van betekenis is geweest, komt vooral doordat op een relatief aanzienlijk aantal bedrijven de groei van de produktieomvang achterblijft. Gezien de bedrijfsoppervlaktestructuur zou men immers mogen verwachten dat een groter aantal bedrijven een voldoende omvang heeft

Zo zouden alle bedrijven van 20 tot 30 ha voldoende omvang kunnen hebben. Men haalt er evenwel overal niet uit, wat er potentieel in zit. Dat bijna de helft van de bedrijven van 20 tot 30 ha achterblijft, heeft als hoofdoorzaak de slechte verkaveling. Verreweg de meeste van deze bedrijven hebben een te kleine huis-kavel, geen ligboxenstal en een lage melkveedichtheid.

- 1) Zie "Bedrijfsuitkomsten, inkomen en continuïteit in de landbouw" door J. de Veer in het Jaarverslag 1977 van het LEI en de artikelenreeks "Economische situatie in de Nederlandse melkveehouderij" door L.B. van der Giessen in de "Boerderij". (1977 en de LEI-publikatie "De Krimpenerwaard" (1981).

Tabel 4.5 Oppervlakte en omvang van de hoofdberoepsbedrijven in 1980

	tot 90 sbe	90-145 sbe	145-170 sbe	170-250 sbe	vanaf 250 sbe	Totaal
Tot 15 ha	6	1	-	-	-	7
15 - 20 ha	1	6	2	-	-	9
20 - 30 ha	-	6	4	7	4	21
30 - 40 ha	-	-	1	5	5	11
vanaf 40 ha	-	-	-	-	5	5
Totaal	7	13	7	12	14	53

4.3 De produktieomvang per arbeidskracht

Het gemiddelde aantal sbe per vaste, mannelijke arbeidskracht op de bedrijven (een globale maat voor de arbeidsproduktiviteit 1) is 139 sbe. Dit is ongeveer gelijk aan het landelijke gemiddelde. In 1975 was dit 101 sbe per man, wat betekent dat de stijging in deze periode gemiddeld 6,6% per jaar is geweest (méér dan het landelijke gemiddelde).

Tabel 4.6 Produktie en arbeid in 1975 en 1980

Hoofdberoeps- bedrijven	Sbe per bedrijf		Arbeidskrachten x) per bedrijf		Sbe per arbeids- kracht x)	
	1975	1980	1975	1980	1975	1980
Tot 15 ha	71	64	1,1	1,1	64	56
15 - 20 ha	114	117	1,2	1,1	93	105
20 - 30 ha	160	184	1,6	1,3	103	143
30 - 40 ha	202	255	1,8	1,6	112	156
vanaf 40 ha	402	450	2,8	2,4	144	188
Totaal	152	197	1,5	1,4	101	139
Rundveebedrijven	151	189	1,6	1,4	97	132
Overige bedrijven	161	258	1,3	1,3	127	194
Oude land	146	185	1,5	1,4	98	131
Polder W.N.	196	275	1,7	1,4	118	192

x) Vaste mannelijke arbeidskracht(en).

- 1) Uit LEI-onderzoek is gebleken dat de arbeidsbezetting in volwaardige arbeidskrachten (VAK) in het algemeen 10 tot 20% hoger is dan het aantal vaste mannelijke arbeidskrachten.

Een belangrijke oorzaak van de verschillen in de produktieomvang per man is de bedrijfsoppervlakte. Dit geldt praktisch voor alle bedrijven. De intensieve veehouderij en de tuinbouw zijn immers van geen betekenis (meer). Een grotere bedrijfsoppervlakte betekent dus in het algemeen een grotere produktieomvang per man.

In de afgelopen jaren is de produktie per man op de grotere bedrijven aanmerkelijk sneller gestegen dan op de kleinere. Enerzijds had men op de grotere bedrijven meer mogelijkheden om de arbeidsbezetting aan te passen, anderzijds had men er ook meer mogelijkheden de produktie te verhogen middels intensivering van het grondgebruik.

4.4 De rundveehouderij

Het ruimtebeslag samenhangende met de rundveehouderij (de arealen grasland plus snijmais en voederbieten) is 86% van de bij de landbouwtelling geregistreerde oppervlakte cultuurgrond. De rundveehouderij draagt voor 85% bij tot de totale agrarische produktieomvang (gemeten in sbe). Deze omvang is bereikt bij een gemiddelde veedichtheid (op hoofdberoeps- en nevenbedrijven) van 2,33 grootvee-eenheden per ha. Dit is weliswaar hoog in vergelijking tot die op Texel (1,91) en normaal vergeleken met die van Noord-Holland (2,29), maar laag vergeleken met die in Friesland (2,53), in Noord-Brabant (2,81) en landelijk (2,65).

Van de 53 bedrijfshoofden van hoofdberoepsbedrijven houden er 50 rundvee, van wie 49 melkvee. Naast melkvee en jongvee worden er ook schapen gehouden, evenwel relatief veel minder dan op Texel en ook iets minder dan gemiddeld in Noord-Holland. Ander graasvee (mestvee en paarden) is van zeer geringe betekenis.

Tabel 4.7 De rundveehouderij op de hoofdberoepsbedrijven

	Rundvee- bedrijven		Overige bedrijven		Alle bedrijven	
	1975	1980	1975	1980	1975	1980
Bedrijven met melkvee	59	46	2	3	61	49
Ha grasland	1319	1142	29	40	1348	1182
Ha ruwvoedergewassen	1321	1150	29	43	1350	1193
Aantal koeien	2172	2388	46	51	2218	2493
Ha ruwvoeder per bedrijf x)	22,0	24,5	7,3	14,0	21,1	23,9
Koeien per bedrijf	37	52	23	17	36	50
Jongvee per 100 koeien	79	72	70	82	78	72
G.v.e. per 100 koeien	139	133	187	141	140	133
Koeien per 100 ha	165	208	157	119	164	204
Schapen per 100 ha	82	40	324	86	87	42
G.v.e. per 100 ha	228	275	291	167	230	271

x) Met rundveehouderij of schapen.

Tabel 4.8 De verscheidenheid onder de rundveebedrijven (hoofdberoepsbedrijven)

Bedrijven/Bedrijfshoofden	Aantal rundveebedrijven in 1980					Aantal g.v.e. per 100 ha
	to- taal	met... tot 220	g.v.e. 220-270	per 100 ha eigen 270-320	ruwvoer vanaf 320	
Minder dan 25 ha	22	6	8	8	-	236
Minstens 25 ha	25	3	7	9	6	292
Minder dan 12 ha bij huis	29	7	9	11	2	255
Minstens 12 ha bij huis	18	2	6	6	4	297
Zonder ligboxenstal	29	9	12	7	1	229
Met ligboxenstal	18	-	3	10	5	323
Minder dan 50 koeien	28	9	11	8	-	222
Minstens 50 koeien	19	-	4	9	6	317
Ouderen zonder opvolger	10	5	2	3	-	212
Overige bedrijfshoofden	37	4	13	14	6	286
Totaal	47	9	15	17	6	275

De veedichtheid op de hoofdberoepsbedrijven met een grupstal is 2,2 g.v.e. per ha eigen ruwvoeder. Op de 18 bedrijven met een ligboxenstal is dit reeds 3,2 g.v.e. Op laatstgenoemde bedrijven is daarmee de maximaal haalbare produktieomvang in de rundveehouderij praktisch bereikt, indien men uitgaat van de eigen oppervlakte ruwvoeder 1). Uit de publikatie "Normen voor de voedervoorziening" van het Proefstation voor de rundveehouderij, valt namelijk af te leiden dat bij een goede bodemgesteldheid het maximaal haalbare uit eigen ruwvoer ca. 3,2 grootvee-eenheden per ha voedergewassen is 2).

Omdat het om betrekkelijk kleine aantallen bedrijven gaat, wordt het gemiddelde beeld van de veedichtheid in Wieringen sterk beïnvloed door enkele grote en intensieve bedrijven. Er is namelijk een grote verscheidenheid wat betreft de veedichtheid onder de hoofdberoepsbedrijven.

Enerzijds zijn er bedrijven met meer dan 4 g.v.e. per ha, anderzijds bedrijven met minder dan 2 g.v.e. per ha. In de tabel wordt de relatie van de veedichtheid met enkele andere bedrijfskenmerken weergegeven. In bijlage 5 is de relatie tussen deze aspecten verder uitgewerkt.

Een belangrijk aspect is de bedrijfsoppervlakte. Bij een grotere bedrijfsoppervlakte gaat men eerder over tot de bouw van een ligboxenstal, wat meestal gepaard gaat met een forse verhoging van de veedichtheid. De bedrijven met een ligboxenstal zijn dan ook veel groter, namelijk gemiddeld 31,5 ha, dan de grupstalbedrijven van gemiddeld 20 ha. Daarbij wordt op de bedrijven met een ligboxenstal gemiddeld 1 grootvee-eenheid per ha méér gehouden dan op de bedrijven met een grupstal.

Een ander belangrijk aspect is de verkaveling. Vele bedrijven hebben te weinig grond bij huis. Van de 47 rundveebedrijven in 1980 hadden er 12 minder dan 5 ha bij huis, 11 van 5 tot 10 ha bij huis, 13 van 10 tot 15 ha bij huis en 11 minstens 15 ha bij huis. Een grote huiskavel is daarom zo belangrijk voor melkveehouderijbedrijven omdat bij een moderne bedrijfsopzet het gehele jaar met de vaste installatie in de bedrijfsgebouwen wordt gemolken en het daarom gewenst is dat het melkvee in de directe omgeving van de melkstal kan weiden. Een gunstige huiskavel is vaak een stimulans geweest om over te gaan tot de bouw van een ligboxenstal, waardoor de werkomstandigheden verbeteren en de arbeidsproduktiviteit groter wordt. De gemiddelde huiskavel op de bedrij-

---

1) Op deze bedrijven wordt evenwel ook ruwvoer aangekocht.

2) Ofwel 3,2 koeien per ha bij afstoting van de jongveeopfok, een omweidingssysteem om de twee dagen, een melkproduktie van 5000 kg per jaar en per koe een winterrantsoen van kuilvoer bevattende 5 kg droge stof (waarvan 2 kg uit graskuilvoer en 3 kg uit de snijmaiskuil).

ven met ligboxen is dan ook 14 ha, tegen 9 ha op de grupstalbedrijven.

Een belangrijke reden voor een relatief lage veedichtheid is in sommige gevallen ook het aflopend karakter van het bedrijf. We zien dat de veedichtheid op de bedrijven met een ouder bedrijfs-hoofd zonder opvolger lager is dan op de andere bedrijven.

Een hoge veedichtheid - met name een hoge melkveedichtheid - moet worden gezien als een poging het inkomen uit het bedrijf te verhogen. Gesteld kan namelijk worden dat de melkveehouderij nog steeds de meest rendabele tak van de rundvee- en schapenhouderij is en het aantal koeien per bedrijf - naast verschil in vakmanschap en verschil in produktiviteit van het melkvee - van zeer grote invloed is op de inkomensverschillen tussen melkveehouderijbedrijven. In het algemeen is het zo dat méér koeien per bedrijf méér inkomen oplevert. Op grond van LEI-boekhoudingen is te stellen dat thans 45 à 50 koeien gemiddeld genomen pas een inkomen opleveren dat voldoende is voor het levensonderhoud op een gezinsbedrijf en ruimte biedt voor investeringen. Een dergelijk aantal koeien kan men bovendien onder gunstige cultuurtechnische produktieomstandigheden en met gebruikmaking van moderne technieken tegenwoordig op een éénmansbedrijf gemakkelijk verzorgen. Minstens 50 koeien hadden in 1980 19 van de 49 (39%) melkveehouders met een hoofdberoep in de landbouw. Op 10 bedrijven had men minstens 75 koeien, waarvan 3 met minstens 100 koeien.

De verdeling van de bedrijven naar omvang van de melkveestapels is in Wieringen gunstiger dan in Noord-Holland en landelijk. Gezien de bedrijfsoppervlaktestructuur zou men er desondanks méér melkveestapels van minstens 50 koeien verwachten. Ongunstige produktieomstandigheden - met name de slechte verkaveling - met gevolg een lage veebezetting, zijn hier debet aan.

Tabel 4.9 Vergelijkende cijfers over de grootte van de melkveestapels

Percentage bedrijven naar melkveestapel 1)	<u>Wieringen</u>		<u>Noord-Holland</u>		<u>Nederland</u>	
	1975	1980	1975	1980	1975	1980
10 - 20 koeien	23	19	23	15	33	18
20 - 30 koeien	27	12	33	24	27	20
30 - 50 koeien	31	32	32	35	27	31
50 - 70 koeien	11	18	8	16	9	18
70 e.m. koeien	8	19	4	10	4	13
Totaal 1)	100	100	100	100	100	100

1) Minstens 10 koeien.

Op de bedrijven die in 1980 over een ligboxenstal beschikten is in de periode 1975-1980 het aantal koeien met + 400 toegenomen, dat is met gemiddeld 22 koeien tot 80 koeien per bedrijf. Op de andere gecontinueerde bedrijven (met melkvee in een grupstal) is het aantal koeien per bedrijf in deze periode slechts met 2 toegenomen tot 35 koeien 1). Van alle koeien in Wieringen wordt 57% in een ligboxenstal gehouden, dat is méér dan in Noord-Holland (44%) en gelijk aan het landelijke gemiddelde 2). De voordelen van een ligboxenstal liggen vooral in de geringe arbeidsbehoefte per koe. De bouw van zo'n stal maakt dus een grote arbeidsproduktiviteitsstijging mogelijk.

De - niet onbelangrijke - oppervlakte grasland plus enkele hectaren maisteelt van de nevenbedrijven worden - althans door de betreffende bedrijfshoofden - extensief benut 3). Er is op deze bedrijven weinig melkvee 4) en vergeleken met de hoofdberoepsbedrijven ook weinig jongvee. Wel worden er veel schapen gehouden. De schapenhouderij is voor het grootste gedeelte verschoven naar de nevenbedrijven. Ze is op de hoofdberoepsbedrijven slechts ondergeschikt aan de melkveehouderij en niet zoals op Texel ook een hoofdbedrijfstak. De uitbreiding van de melkveestapel en de hiermee samenhangende verhoging van de veedichtheid op de hoofdberoepsbedrijven gaat ten koste van de schapenhouderij. Op de nevenbedrijven echter is het aantal schapen in de laatste vijf jaren bijna vier maal groter geworden, tegen een halvering op de hoofdberoepsbedrijven. Desondanks is de veedichtheid op de nevenbedrijven in deze periode lager (1 g.v.e. per ha) geworden.

4.5 De akkerbouw

Het areaal bouwland op het oude land, dat reeds in 1975 van geringe betekenis was, is in de afgelopen jaren ingekrompen. Bovendien is men er eenkwart gaan aanwenden voor ruwvoerwinning ten behoeve van de rundveehouderij, tegen in 1975 praktisch nog niets.

Het areaal bouwland in Waard-Nieuwland bleef daarentegen gelijk. Men is het hier intensiever gaan gebruiken. De teelt van pootaardappelen neemt een belangrijke plaats in het bouwplan in.

-
- 1) Deze toename is zo gering omdat het aantal koeien op een kwart van deze bedrijven is verminderd, op eveneens eenkwart gelijk is gebleven en maar op de helft is uitgebreid.
  - 2) Bron: Consulentschap in algemene dienst voor boerderijbouw en - inrichting (CBI) te Wageningen.
  - 3) Onder deze bedrijfshoofden zijn er die inscharen en "gras op stam" verkopen.
  - 4) Mede omdat in deze jaren op tankmelken moest worden overgegaan.

Tabel 4.10 De akkerbouw in Wieringen vergeleken met de Wieringermeer

Hoofdberoeps- en neven- bedrijven	Gem. Wieringen			Gem. Wieringermeer		
	1970	1975	1980	1970	1975	1980
% granen	60	44	36	41	33	30
% aardappelen totaal	16	21	29	22	22	30
% pootaardappelen	7	18	25	10	11	17
% consumptieaardappelen	9	3	4	12	11	13
% suikerbieten	19	29	24	25	30	26
% overige akkerbouwgewassen	5	6	11	12	15	14
Sbe akkerbouw per ha bouwland	4,5	5,6	6,2	5,1	5,5	5,9

Vooraf door de uitbreiding van de pootaardappelteelt heeft de intensiteit van de akkerbouw (gemeten in sbe voor akkerbouw per ha bouwland) in de polder Waard-Nieuwland die in de Wieringermeer ingehaald. Bij 6,5 sbe per ha in Waard-Nieuwland in 1980, was dit in de gehele gemeente Wieringen 6,2 sbe per ha, in de Wieringermeer 5,9 sbe per ha en landelijk 4,5 sbe per ha.

4.6 De intensieve veehouderij

De intensieve veehouderij, welke in 1975 in geringe mate aanwezig was, is praktisch geheel van de hoofdberoepsbedrijven verdwenen. In 1975 waren er nog 3 intensieve veehouderijbedrijven onder de hoofdberoepsbedrijven, in 1980 geen. Alle intensieve veehouderijtakken (kalvermesterij, varkensmesterij en -fokkerij, kuikenmesterij, kippenhouderij en eendenhouderij) waren in 1975 op het oude land in geringe mate aanwezig. Als aanvullende bedrijfstak op rundveebedrijven (en vooral de kleinere) is de intensieve veehouderij kennelijk niet gewild.

4.7 De economische betekenis van de landbouw in het gebied

In het voorgaande is aangegeven welke produktierichtingen voorkomen en wat de omvang hiervan is. De gegevens die hieraan ten grondslag liggen bieden de mogelijkheid in te gaan op de economische betekenis van de landbouw in het ruilverkavelingsgebied. Veelal zijn de bedrijfsresultaten in de landbouw - volgens bedrijfsseconomische maatstaven - negatief. Hierdoor is men geneigd het economisch belang van de landbouw te onderschatten. De economische betekenis kan men definiëren als de hoeveelheid inkomen dat gevormd wordt. Elk bedrijf koopt grondstoffen aan, betaalt voor diensten en verkoopt produkten. Als op de verkoopwaarde van de

produkten de kosten van aangekochte grondstoffen en diensten in mindering worden gebracht, resteert de beloning voor op de bedrijven geleverde arbeid en voor het in de grond en goederen geïnvesteerde vermogen.

Een schatting hiervan kan worden gemaakt op basis van gegevens in het LEI-boekhoudnet, dat gebaseerd is op een steekproef van bedrijven. Hieruit kunnen van verschillende bedrijfstypen de kosten van grondstoffen en diensten en de opbrengsten per sbe worden berekend. Uiteraard vertoont het productieproces van gebied tot gebied grote variaties, maar voornoemde kengetallen bieden voldoende aanknopingspunten om tot een globale schatting te komen, zoals in tabelvorm (en uitvoeriger in bijlage 6) is weergegeven.

Tabel 4.11 Netto-toegevoegde waarde (in guldens) van de landbouw in Wieringen (gemiddeld per jaar over de laatste drie boekjaren)

Produktietakken	Non-factorkosten 1)	Opbrengsten	Netto-toegevoegde waarde 2)
Rundveehouderij	6.489.300	11.122.600	4.633.300
Akkerbouw	929.700	1.882.500	952.800
Intensieve veehouderij	186.700	239.600	52.900
Tuinbouw	14.000	25.000	11.000
Totaal	7.619.700	13.269.700	5.650.000

- 1) Kosten van grondstoffen en diensten (inclusief afschrijvingen).
- 2) Opbrengsten minus non-factorkosten.

Op basis van deze kengetallen en de samenstelling van de productie kan berekend worden dat de bedrijven in Wieringen recentelijk globaal genomen per jaar voor 7,5 miljoen gulden aan goederen en diensten aankochten en voor 13 miljoen gulden aan produkten verkochten. Voor de inzet van kapitaal, grond en voor het werk dat op de bedrijven in het gebied werd verricht, ontvingen de boeren, meewerkende gezinsleden en kapitaalverschaffers van alle bedrijven tezamen dus $\pm$ 5,5 miljoen gulden per jaar.

5. VERWACHTINGEN TEN AANZIEN VAN DE ONTWIKKELING VAN DE LAND- BOUW IN WIERINGEN IN DE KOMENDE JAREN

In dit hoofdstuk wordt een beeld geschetst van de ontwikkelingen in de komende tien jaren (1980-1990), uitgaande van de tendenties in het jongste verleden zoals die in het voorafgaande zijn weergegeven, en rekening houdende met veranderingen die reeds op dit moment te voorzien zijn (afgezien van een ruilverkaveling).

5.1 Het aantal hoofdberoepsbedrijven

Voor het bepalen van het toekomstige aantal hoofdberoepsbedrijven is uitgegaan van de ontwikkeling in de afgelopen jaren en de situatie op dit moment. Een complicatie vormt evenwel het kleine aantal bedrijven.

De aantalsontwikkeling is het resultaat van uittreding en toetreding van bedrijfshoofden. Op basis van de leeftijd van de bedrijfshoofden mag worden verwacht dat 21 oudere bedrijfshoofden hun beroep zullen beëindigen. Wat betreft beroepsverandering van jongeren, wordt rekening gehouden met een iets minder wordende invloed op de aantalsontwikkeling. Er zijn nog steeds jongeren met een vrij klein bedrijf, al is dit aantal in de afgelopen jaren afgenomen. Ten aanzien van de aantalsvermindering door overige oorzaken, wordt eenzelfde invloed als in het jongste verleden verondersteld.

Wat betreft toetreding wordt uitgegaan van de huidige opvolgingssituatie. Er hebben nu relatief meer oudere bedrijfshoofden een opvolger dan in de afgelopen jaren. Er moet evenwel rekening mee worden gehouden dat in een enkel geval de bewuste zoon alsnog het bedrijf verlaat. Op toetreding door het stichten van een bedrijf (eventueel door ontbinding van een maatschap of een andere vorm van gemeenschappelijke exploitatie) of uit de groep nevenbedrijven 1) wordt niet gerekend.

Volgens deze vooruitberekening zouden er in 1990 nog 36 hoofdberoepsbedrijven in Wieringen zijn. Een verschil in de leeftijdsverdeling met thans zou zijn dat er dan relatief meer bedrijfshoofden in de middenklasse wat betreft de leeftijd (45 tot 55 jarigen) zijn en minder van jongere of oudere leeftijd.

Het geraamde aantal van 36 in 1990 komt neer op een jaarlijkse vermindering in de komende jaren met 3,8%, tegen 5,7% over 1975-1980.

---

1) Bijvoorbeeld met intensieve veehouderij.

5.2 Cultuurgrond en bedrijfsoppervlakte

In de afgelopen vijf jaren is de geregistreerde oppervlakte cultuurgrond in Wieringen met ± 100 ha verminderd. Ongeveer de helft hiervan bleef wel cultuurgrond, maar werd door niet-tel-plichtigen gebruikt. Er wordt nu van uitgegaan dat in de komende tien jaren ± 200 ha cultuurgrond uit de registratie zal verdwijnen. Ongeveer 50 ha zal nodig zijn voor dorpsuitbreiding (Hippolytushoef). Verder zal de reconstructie van rijksweg 9, de uitbreiding van de recreatieaccomodatatie en natuurbehoud cultuurgrond vergen. Voorts zal de geregistreerde cultuurgrond verminderen doordat gebruikers van cultuurgrond niet meer onder de tel-plicht zullen vallen. Dit houdt in dat de oppervlakte cultuurgrond van geregistreerde bedrijven in 1990 op 1550 ha wordt geraamd.

Doordat de bedrijven die uit de hoofdberoepsgroep zijn gegaan sterk overwegend hun grond vasthielden 1), is de oppervlakte van de hoofdberoepsbedrijven verminderd, terwijl de oppervlakte van de nevenbedrijven is toegenomen. De verwachte tragere vermindering van hoofdberoepsbedrijven zou kunnen doen veronderstellen dat ook minder grond naar de nevenbedrijven zal verdwijnen. De gemiddelde oppervlakte van de "wijkende" bedrijven zal evenwel groter zijn dan die van de in de afgelopen jaren verdwenen hoofdberoepsbedrijven. Mede daarom wordt er van uitgegaan dat het percentage nevenberoepsgrondgebruik in de komende tien jaren ongeveer gelijk blijft.

Tabel 5.1 De ontwikkeling van de oppervlakte cultuurgrond

	Oppervlakte in ha			Percentages		
	1975	1980	1990	1975	1980	1990
Hoofdberoepsbedrijven	1600	1410	1240	85,6	79,8	80
Nevenbedrijven x)	270	356	310	14,4	20,2	20
Totaal x)	1870	1766	1550	100	100	100

x) Met minstens 10 sbe

Globaal gesteld zal van de 1550 ha in 1990 dan circa 1240 ha in gebruik zijn bij hoofdberoepsbedrijven en ongeveer 310 ha bij nevenbedrijven. Bij 36 bedrijven, wordt de gemiddelde oppervlakte per hoofdberoepsbedrijf dan 34,4 ha, tegen 22,5 ha in 1975 en 26,6 ha in 1980. Uitgaande van een gelijke spreiding in de bedrijfsoppervlakte als in 1980 is nu de bedrijfsgrootteverdeling in 1990 te benaderen.

- 1) Waarbij het gebruik gedeeltelijk wel de hoofdberoepsbedrijven ten goede komt.

Tabel 5.2 Bedrijfsoppervlaktestructuur (hoofdberoepsbedrijven)

	Aantal bedrijven			Percentage		
	1975	1980	1990	1975	1980	1990
Tot 15 ha	18	7	} 3	26	13	} 8
15 - 20 ha	13	9		18	17	
20 - 30 ha	25	21		35	40	
30 - 40 ha	10	11	12	14	21	34
40 e.m. ha	5	5	9	7	9	26
Totaal	71	53	36	100	100	100

Naar verwachting zullen er slechts enkele bedrijven overblijven die kleiner dan 20 ha zijn.

5.3 Ontwikkeling van de produktie en van de bedrijfsomvang

5.3.1 Het grondgebruik

Een belangrijk aspect van het grondgebruik is de areaalsverhouding tussen ruwvoeder ten behoeve van de rundveehouderij 1) en het overige, niet voor ruwvoerbestemde, bouwland. Ten aanzien van dit aspect is het volgende te signaleren. In 1975 was 84,3% van de oppervlakte cultuurgrond van de hoofdberoepsbedrijven in gebruik voor de rundveehouderij en in 1980 84,6%. Deze verhouding is dus vrijwel gelijkgebleven. De rundveebedrijven vormen een vrij gesloten bedrijfstype. Dit wijst bijlage 4 uit. Slechts een enkel bedrijf veranderde in de laatste vijf jaren van type en werd van akkerbouwbedrijf gemengd bedrijf.

In de nabije toekomst zal op de enkele gemengde bedrijven (die evenals de enkele akkerbouwbedrijven alle als "blijvers" worden beschouwd) de tak rundveehouderij waarschijnlijk in betekenis toenemen. Naar verwachting zal in samenhang daarmee de bewuste areaalsverhouding ten gunste van de rundveehouderij verschuiven. Het gebruik als bouwland anders dan voor voederbieten of snijmais is op de rundveebedrijven aan het verdwijnen. Op een aantal bedrijven is de veedichtheid reeds vrij hoog. Dit kan mede tot gevolg hebben dat de betreffende veehouders actiever op de grondmarkt zullen zijn dan de akkerbouwers. De enkele akkerbouwbedrijven zijn gemiddeld reeds 53 ha groot.

De onttrekking van cultuurgrond zal voornamelijk op het oude land (vooral bij Hippolytushoef) plaatshebben. Hier is praktisch alle grond grasland. De vermindering met 170 ha van de oppervlakte

1) Grasland plus voederbieten en snijmais.

van de hoofdberoepsbedrijven zal dus ook vrijwel geheel grasland betreffen. Anderzijds hebben de bedrijven die thans gemengd zijn nog $\pm$ 50 ha bouwland die niet voor de voederwinning wordt gebruikt. Aannemende dat dit bouwland in de komende tien jaren grasland wordt, zal de oppervlakte ten behoeve van de rundveehouderij op de hoofdberoepsbedrijven niet met $\pm$ 170 ha, maar met $\pm$ 120 ha vermindern.

Tabel 5.3 Grondgebruik (hoofdberoepsbedrijven)

	Hectaren			Percentages		
	1975	1980	1990	1975	1980	1990
Grasland	1348	1182	1073	84,3	84,6	86,5
Voederbieten en snijmais	2	11				
Overig bouwland	250	217	167	15,7	15,4	13,5
Totaal	1600	1410	1240	100	100	100

5.3.2 De rundveehouderij

Aangezien verwacht moet worden dat ook in de komende jaren het inkomen van de boeren "uit de markt" moet komen, kan er van worden uitgegaan dat het proces van achterblijvende opbrengstprijzen bij stijgende prijzen van de kostenfactoren, zich voortzet. Het streven naar inkomensverbetering impliceert een niet aflatende drang de melkveestapel uit te breiden (om de totale opbrengst te vergroten) en de bedrijfsorganisatie te moderniseren (om het kostenpeil te verlagen). Een gelukkige omstandigheid is dat de bedrijfsoppervlakte hier in het algemeen gunstig is.

De veedichtheid in Wieringen (inclusief de nevenbedrijven) is 2,3 gve per ha. Op de bedrijven waarop een ligboxenstal is verschenen heeft een grote, sprongsgewijze uitbreiding van de veestapel en verhoging van de veedichtheid meestal reeds plaatsgehad.¹⁾ Er zijn bedrijven waarop het maximaal haalbare reeds is bereikt en men ruwvoeder aankoopt of het jongvee elders laat weiden. In deze gevallen streeft men er naar om de eigen voederwinning zo ver mogelijk op te voeren. De waterhuishouding van de bodem is echter meestal niet optimaal (zie onder 1.4).

Niet elke bedrijf is zo ver gegaan. De verkaveling is in het algemeen slecht. Zo zijn er bedrijven (met name in Den Oever en de bebouwde kom van Hyppolytushoef) die bij huis niet voldoende ruimte hebben voor modernisering, waardoor de opvoering van de veedichtheid er achterblijft. Voorts zal het altijd wel zo blijven

1) In een enkel geval was dit in de landbouwtelling 1980 nog niet verwerkt.

dat er bedrijven zijn met een aflopend karakter, waar men niet geneigd is terwille van een moderne opzet grote investeringen te doen. Bovendien zijn er in het gebied enkele ongehuwde bedrijfs-
hoofden, waarvoor hetzelfde geldt. Gezien de ontwikkelingen in het jongste verleden is dan ook te verwachten dat de verhoging van de veedichtheid in de komende jaren beperkt zal blijven 1). Niettemin zijn er nog wel enkele (+ 6) bedrijven waarop gezien de bedrijfs-
oppervlakte, de verkaveling, de gebouwsituatie en de bedrijfs-
leiding de bouw van een ligboxenstal waarschijnlijk is. Dit gaat praktisch altijd gepaard met een verhoging van de veedichtheid. Wanneer deze 6 bedrijven de veedichtheid verhogen tot eenzelfde niveau als op de bedrijven met reeds een ligboxenstal, betekent dit op deze bedrijven een uitbreiding met + 150 koeien.

De (eigen) veedichtheid op de nevenbedrijven is laag. De laatste jaren is deze gelijk gebleven. Ook voor de komende jaren wordt verwacht dat de grond van de nevenbedrijven gedeeltelijk de hoofdberoepsbedrijven ten goede zal komen. Er wordt voorts van uitgegaan dat het aantal (eigen) g.v.e. op deze bedrijven ongewijzigd blijft.

De verhouding tussen aantal koeien en stuks jongvee verschoof in de afgelopen jaren iets ten gunste van het melkvee. De verdere verschuiving zal beperkt blijven, omdat voor vervanging en selectie een jongveebezetting van ongeveer 60 stuks jongvee per 100 koeien noodzakelijk is. Evenals thans het geval is, zal de verhouding tussen aantal koeien en stuks jongvee van bedrijf tot bedrijf sterk verschillen.

De in het voorgaande beschreven verwachtingen over de ontwikkelingen van de rundveestapel zijn in tabelvorm getotaliseerd.

Tabel 5.4 De ontwikkeling van de rundveehouderij tot 1990

	Hoofdberoepsbedrijven			Alle bedrijven		
	1975	1980	1990	1975	1980	1990
Ha grasland	1348	1182	1048	1599	1512	.
Ha v. bieten + mais	2	11	25	2	14	.
Ha totaal	1350	1193	1073	1601	1526	1350
Aantal koeien	2218	2493	2650	2308	2501	.
Stuks jongvee	1739	1762	1720	1927	2001	.
Aantal schapen	1177	499	.	1387	1255	.
Aantal g.v.e.	3100	3237	3350	3422	3559	3620
Koeien/100 ha	164	204	247	144	164	.
G.v.e./100 ha	230	271	312	214	233	268

1) Overigens was de toename van de veedichtheid in de periode 1975-1980, evenals in Noord-Holland en landelijk, reeds minder dan in de periode 1970-1975.

Bij een dergelijke ontwikkeling is in 1990 het aantal koeien per 100 ha op de hoofdberoepsbedrijven 247 koeien. Dit betekent dat de toename van de melkveedichtheid, vergeleken met de jaarlijkse verhoging in de afgelopen periode met 4,5% veel geringer zal zijn (2%).

Uitgaande van het veronderstelde aantal koeien, 33 hoofdberoepsbedrijven met melkvee en een gelijke spreiding in de grootte van de melkveestapels als in 1980, is nu de spreiding van de melkveestapels over tien jaar te benaderen.

Tabel 5.5 Omvang van de melkveestapels (hoofdberoepsbedrijven)

Omvang in koeien	1975	1980	1990
Tot 30 koeien	30	14	12
30 - 60 koeien	22	20	9
60 - 90 koeien	7	8	12
vanaf 90 koeien	2	7	12
Totaal	61	49	33

Het gemiddelde aantal koeien per bedrijf met koeien stijgt daarbij van 36 in 1975, via 51 in 1980 tot + 80 in 1990. Dit gemiddelde lijkt wellicht hoog, maar men moet bedenken dat de bedrijven met een ligboxenstal nu reeds gemiddeld 80 koeien per bedrijf hebben 1). Daarbij komt dat uiteraard juist de kleinere veestapels beëindigd zullen worden, wat het gemiddelde beeld omhoog stuwt.

5.3.3 De akkerbouw

Naar verwachting zal het areaal akkerbouwgewassen exclusief voederbieten en snijmais in de komende jaren iets meer afnemen dan het areaal ruwvoedergewassen. Dit areaal zal, méér nog dan thans het geval is, in de polder Waard-Nieuwland zijn geconcentreerd.

De intensivering van het bouwplan zal waarschijnlijk niet veel verder meer gaan. In 1980 besloeg de (poot)aardappelteelt, mede door grondruil voor één jaar, reeds eenderde van de oppervlakte van de akkerbouwbedrijven. Een verdere uitbreiding van de teelt van aardappelen en suikerbieten is zonder een kostenverhogende, intensievere ziektebestrijding haast niet mogelijk. Voor bollen-teelt is de grond hier minder geschikt 2). Overigens zijn de enkele akkerbouwbedrijven gemiddeld 50 tot 55 ha groot.

1) Drie bedrijven hebben nu reeds minstens 110 koeien, wat het gemiddelde voor het betrekkelijk kleine aantal bedrijven vrij sterk verhoogd.

2) Ook elders wonenden telen hier geen bollen.

5.3.4 De totale produktieomvang en de produktieomvang per bedrijf

De in het voorgaande omschreven ontwikkelingen in de produktie worden vervolgens samengevat.

Tabel 5.6 Produktieomvang van de hoofdberoepsbedrijven

	1975	1980	1990
Sbe rundveehouderij (incl. grasland)	9017	8947	8900
Sbe akkerbouw (incl. enige tuinbouw)	1432	1444	1100
Sbe intensieve veehouderij	358	27	-
Sbe totaal	10807	10418	10000

De vermindering van de totale produktieomvang van de hoofdberoepsbedrijven zal zich in de komende jaren voortzetten, zij het wat trager dan in de afgelopen periode. De jaarlijkse groei van de bedrijfsomvang wordt eveneens minder (gemiddeld 3,5%) dan in de periode 1975-1980 (5,3%). De rundveebedrijven zijn dan gemiddeld ± 270 sbe.

Tabel 5.7 Bedrijfsomvangstructuur (hoofdberoepsbedrijven)

	Aantal bedrijven			Percentages		
	1975	1980	1990	1975	1980	1990
Tot 100 sbe	23	11	7	32	21	20
100 - 150 sbe	16	13		23	24	
150 - 200 sbe	17	8	6	24	15	16
200 - 300 sbe	11	12	10	15	23	27
Vanaf 300 sbe	4	9	13	6	17	37
Totaal	71	53	36	100	100	100

Uitgaande van de veronderstelde totale produktieomvang, 36 bedrijven en een gelijke spreiding in de bedrijfsomvang als in 1980, is nu de spreiding in de bedrijfsomvang over tien jaar te benaderen. Tabel 5.7 geeft dit weer.

SAMENVATTENDE BESCHOUWING

Algemene oriëntatie

Het gebied (ruim 2600 ha) beslaat de gehele gemeente Wieringen, dus zowel het oude land als de later ingedijkte polder Waard-Nieuwland. De gemeente Wieringen telt ruim 8000 inwoners. De bevolkingstoename is weliswaar minder dan in de Kop van Noord-Holland, maar stabiel. Hoewel de oppervlakte voor meer dan vier-vijfde cultuurgrond is, neemt de landbouw in de plaatselijke werkgelegenheid een geringe plaats in. Er is - naast ambachtelijke - wat industriële bedrijvigheid, er is wat recreatiebedrijvigheid en vanuit Den Oever wordt deelgenomen aan de kleine zeevisserij. De plaatselijke werkgelegenheid is in zijn totaliteit niet groot. Er is dan ook een belangrijk woonforensisme.

De cultuurgrond is voornamelijk als grasland in gebruik. De verkaveling, een essentieel punt in de moderne melkveehouderij, is evenwel slecht. Onder andere vormen rijksweg 9 en de ligging van bedrijfsgebouwen in de bebouwde kommen van Hippolytushoef en Den Oever belemmeringen.

In de nabije toekomst zal de bevolking hier maar beperkt toenemen. Vestiging van elders zal worden afgeremd. De nieuwbouw zal voornamelijk in Hippolytushoef worden geconcentreerd. De verblijfsrecreatie zal iets worden uitgebreid. Het landschap mag hier echter niet door worden ontsierd. Voor de landbouw in Wieringen betekent dit dat in de komende tien jaren + 75 ha cultuurgrond een andere functie zal krijgen.

- Bedrijven, bedrijfshoofden en andere arbeidskrachten op de bedrijven

Er zijn in het gebied 92 agrarische bedrijven. Hiervan zijn er 53 hoofdberoepsbedrijf. Het aantal van deze bedrijven, die de belangrijkste groep vormen 1) en waarop deze beschrijving zich concentreert, is in de periode 1975-1980 sterk verminderd. Dit was voornamelijk het gevolg van beroepsbeëindiging zonder opvolging. De vermindering van het aantal hoofdberoepsbedrijven ging gepaard met een toename van nevenbedrijven. Die zijn er mede daardoor aantrekkelijk veel.

De komende tien jaren (1980-1990) zal de vermindering van het aantal bedrijven door méér opvolgers vermoedelijk trager verlopen (met 3,8% per jaar).

De bedrijven in Wieringen zijn voornamelijk zuiver gezinsbedrijf.

---

1) Op deze bedrijven hangt het inkomen hoofdzakelijk (vaak uitsluitend) van het eigen landbouwbedrijf af.

- Bedrijfsoppervlakte, grondmobiliteit en rechtsvorm van het grondgebruik

De oppervlakte van de bedrijven is in het algemeen relatief gunstig. Op het oude land zijn de hoofdberoepsbedrijven gemiddeld 24 ha groot, in de polder Waard-Nieuwland 43 ha. De toename in de periode 1975-1980 was gemiddeld 4 ha, welke grotendeels is gerealiseerd door het verdwijnen van kleine bedrijven en maar voor een klein gedeelte door vergroting van voortgezette bedrijven.

Voor de periode 1980-1990 wordt verwacht dat de jaarlijkse onttrekking van cultuurgrond gemiddeld evengroot zal zijn als in de afgelopen periode en anderzijds dat het percentage grond van de hoofdberoepsbedrijven (mede doordat de "wijkende" bedrijven groter zullen zijn dan voorheen) ongeveer gelijk blijft. De gemiddelde oppervlakte per bedrijf zal naar schatting in 1990 34 à 35 ha zijn.

Ongeveer de helft van de cultuurgrond is eigendom van de gebruikers. Viervijfde van de bedrijven bestaat uit zowel eigen grond als gepacht land. Op het oude land is het percentage eigendomsgrond lager dan in de polder.

- Verkaveling

Bijna tweederde van de bedrijven bestaat uit minstens 5 kavels. De verkavelingssituatie is dan ook, vergeleken met Noord-Holland en Nederland, slecht. Een goede verkaveling, met name een grote huiskavel, is juist voor de hier dominerende rundveehouderij van essentieel belang voor een rationele bedrijfsvoering. Om 50 koeien (op deze norm wordt naderhand teruggekomen) het hele seizoen op de huiskavel te laten weiden moet deze kavel minstens 12 ha zijn, wat betekent dat circa eenkwart hectare per koe bij de stal moet liggen. Van de bedrijven met melkvee heeft evenwel zestiende minder dan 12 ha bij de stal.

Een huiskavel van minstens 12 ha moet men als een minimum zien. Deze norm is voor grote bedrijven te laag. Zo hebben de bedrijven met een ligboxenstal reeds gemiddeld 80 koeien. Bij eenkwart hectare per koe zouden deze bedrijven gemiddeld 20 ha bij de stal moeten hebben. De gemiddelde huiskavel van deze bedrijven is evenwel slechts 14 ha. Op de kleine bedrijven is het wenselijk dat minstens 80% van de bedrijfsoppervlakte bij de stal ligt.

- Grondgebruik, produktie en bedrijfsstructuur

Op het oude land is bijna alle cultuurgrond grasland, in de - veel kleinere - polder Waard-Nieuwland overwegend bouwland. In de laatste vijf jaren is de bouwland- graslandverhouding nagenoeg gelijkgebleven, ondanks dat de verdwenen cultuurgrond hoofdzakelijk grasland was.

De omvang van de agrarische produktie is in de afgelopen periode bijna gelijkgebleven. De rundveehouderij en de akkerbouw vertoonden een zeer geringe groei. De intensieve veehouderij, welke in geringe mate aanwezig was, in daarentegen grotendeels verdwenen.

Van de 53 hoofdberoepsbedrijven zijn er 47 vrijwel geheel op de rundveehouderij gericht, 3 op akkerbouw en 3 gemengd.

De veedichtheid op de hoofdberoepsbedrijven is gemiddeld 2,7 grootvee-eenheden per ha eigen ruwvoer. Omdat het om betrekkelijk kleine aantallen bedrijven gaat, wordt dit gemiddelde sterk beïnvloed door enkele grote bedrijven met een intensieve bedrijfsvoering. Er is namelijk een grote verscheidenheid in de veedichtheid. In het algemeen hebben de in oppervlakte grote bedrijven en de bedrijven met een gunstige verkavelingssituatie een relatief hoge veedichtheid. Op deze bedrijven worden dan ook de meeste ligboxenstallen aangetroffen. De grootte van de melkveestapel is van zeer grote invloed op de inkomensverschillen tussen melkveehouderijbedrijven. Thans leveren 45 à 50 koeien gemiddeld genomen pas een inkomen op dat voldoende is voor het levensonderhoud op een gezinsbedrijf en ruimte biedt voor investeringen. In 1980 hadden 19 van de 49 (39%) melkveehouders met een hoofdberoep in de landbouw minstens 50 koeien. Dat zouden er gezien de bedrijfsoppervlaktestructuur méér kunnen zijn. Een slechte verkaveling, met gevolg een lage veebezetting, is hier debet aan. Bij een gunstige verkaveling zou het aantal ligboxenstallen groter zijn, gepaard gaande met een verhoging van de veedichtheid. Het aantal grote melkveestapels zou dan groter zijn. Méér bedrijven zouden een inkomen opleveren dat voldoende is voor het levensonderhoud en ruimte biedt voor investeringen. Een nieuwe moderne stal heeft echter wel een stijging van de gebouwenkosten tot gevolg. Niettemin is overschakeling doorgaans verantwoord. In de eerste plaats is de uitgangspositie voor de verdere bedrijfsontwikkeling veel gunstiger. In de tweede plaats zal een modern bedrijf met een ruim aantal koeien méér profiteren van een melkprijsverhoging.

De niet onbelangrijke oppervlakte grasland van de nevenbedrijven wordt - althans door de betreffende bedrijfshoofden - extensief benut. Op deze bedrijven is het aantal schapen in de laatste vijf jaren weliswaar verviervoudigd, maar de veedichtheid is verlaagd. Een gedeelte van de cultuurgrond van de geregistreerde en niet-geregistreerde nevenbedrijven komt middels uitscharen en aankoop van ruwvoer de hoofdberoepsbedrijven ten goede.

De enkele akkerbouwers in de polder Waard-Nieuwland hebben een intensief bouwplan. De pootaardappelteelt neemt er een belangrijke plaats in.

Er is berekend dat de bedrijven in dit gebied globaal genomen per jaar voor 7,5 miljoen gulden aan goederen en diensten aankopen en voor 13 miljoen aan produktie verkopen. Voor de inzet van kapitaal, grond en voor het werk dat in de landbouw in het gebied wordt verricht, ontvangen de boeren, meewerkende gezinsleden en kapitaalverschaffers tezamen per jaar dus + 5,5 miljoen gulden.

Het gebruik als bouwland anders dan voor voederbieten of snijmais is op de bedrijven met melkvee aan het verdwijnen. Overigens zullen deze voedergewassen in dit gebied van geringe betekenis blijven. De verhoging van de veedichtheid zal beperkt zijn. Op vele bedrijven met een ligboxenstal heeft een grote, sprongsgewijze

uitbreiding van de veestapel en verhoging van de veedichtheid immers reeds plaatsgehad. Er zijn dan ook bedrijven waarop het maximaal haalbare praktisch is bereikt en men mede afhankelijk is van de aankoop van ruwvoeder of van krachtvoer. Ook andere factoren spelen een rol. Zo zijn er bedrijven waar de oppervlakte van de huiskavel modernisering en opvoering van de veedichtheid in de weg staat. Bovendien zullen er altijd bedrijven zijn met een aflopend karakter en waarop men overeenkomstig handelt.

De verdere verschuiving in de veestapel ten gunste van het melkvee zal beperkt zijn. De schapenhouderij is hier reeds voor het grootste gedeelte verschoven naar de nevenbedrijven. Geraamd is dat de melkveedichtheid op de hoofdberoepsbedrijven in 1990 2,5 koeien per ha zal benaderen en de gemiddelde melkveestapel uit + 80 koeien zal bestaan.

Het areaal akkerbouwgewassen exclusief voederbieten en snijmais zal meer dan thans het geval is, in de polder Waard-Nieuwland zijn geconcentreerd. De intensivering van het bouwplan zal waarschijnlijk niet veel verder meer gaan.

Op enkele bedrijven wordt met de gedachte gespeeld met intensieve veehouderij te beginnen of het hiermee tot hoofdberoepsbedrijf te brengen.

- Enkele slotopmerkingen

De rundveehouderij (verreweg de belangrijkste agrarische produktietak) in het gebied is vergeleken met Noord-Holland op het eerste gezicht in een gunstige positie. De bedrijfsoppervlakte is er gemiddeld groter en de veedichtheid op een gelijk niveau. Dit is bereikt ondanks de enigszins geïsoleerde ligging (de aangrenzende cultuurgrond is voornamelijk bouwland) en de uitgesproken slechte verkaveling. Voor een moderne, efficiënte melkveehouderij is juist een gunstige verkaveling, met name een grote huiskavel, van essentieel belang.

Bij nader inzien blijkt echter dat enkele grote, intensieve bedrijven het gemiddeld beeld van de rundveehouderij in het gebied flatteren. Op een relatief belangrijk aantal bedrijven is de bedrijfsoppervlakte te klein en/of de veedichtheid te laag. Door de slechte verkaveling stagneert op vele bedrijven de overgang op een ligboxenstal en de uitbreiding van de melkveestapel. Hierdoor is het aantal bedrijven dat voldoende inkomen oplevert voor levensonderhoud van het gezin en de nodige investeringen in het bedrijf kleiner dan op grond van de bedrijfsoppervlakteverdeling mag worden verwacht.

Bijlage 1. Toelichting op enige veel gebruikte termen

1. Telplichtige geregistreerden

De bij de districts-bureauhouders in de administratie opgenomen personen en instellingen die een agrarisch bedrijf hebben met een omvang van minstens 10 standaardbedrijfseenheden.

2. Beroepsgroepen

Hoofdberoepsbedrijven = A- + B-bedrijven:

- A: het bedrijfshoofd besteedt zijn arbeidstijd geheel aan het eigen bedrijf;
B: meer dan de helft van de arbeidstijd wordt aan het eigen bedrijf besteed, tevens heeft het bedrijfshoofd een nevenberoep.

Nevenbedrijven = C- en D-bedrijven:

- C: minder dan de helft van de arbeidstijd wordt aan het eigen bedrijf besteed;
D: rustende agrariërs of rustende niet-agrariërs met grondgebruik;

3. Standaardbedrijfseenheid (sbe)

Eenheid waarin de omvang van een agrarisch bedrijf en van de afzonderlijke produktierichtingen binnen een bedrijf wordt uitgedrukt. Een sbe komt overeen met een bepaald bedrag aan toegerekende factorkosten in een basisperiode bij een doelmatige bedrijfsvoering en onder normale omstandigheden. Hier volgen enige normen.

1 ha grasland	= 1,0 sbe	1 stuks jongvee	= 0,7 sbe
1 ha snijmais	= 3,5 sbe	1 koe	= 2,5 sbe
1 ha voederbieten	= 4,5 sbe	1 mestkalf	= 0,4 sbe
1 ha suikerbieten	= 6,5 sbe	1 stuks mestvee	= 0,7 sbe
1 ha cons. aardapp. (klei)	= 7,5 sbe	1 fokzeug	= 1,4 sbe
1 ha granen	= 2,5 sbe	1 mestvarken	= 0,18 sbe

4. Grootveeëenheden (g.v.e.)

Een g.v.e. komt overeen met de jaarlijkse voedernorm (in VEM) van een volwassen melkkoe van 550 kg levend gewicht met een dagproduktie van 15 liter en 4% vet. Het veebestand wordt daarbij als volgt "gewogen":

1 koe	= 1,0 g.v.e.	1 stuks mestvee	= 0,7 g.v.e.
1 stuks jongvee	= 0,4 g.v.e.	1 schaap	= 0,1 g.v.e.

5. Bedrijfstypen

Voor de indeling in bedrijfstypen is per bedrijf het aantal sbe berekend voor de rundveehouderij, de intensieve veehouderij, de akkerbouw en de tuinbouw. Afhankelijk van het percentage voor deze produktierichtingen, zijn de hoofdberoepsbedrijven ingedeeld in de volgende typen:

1. Rundveebedrijven: 60% en meer voor rundveehouderij;
2. Akkerbouwbedrijven: 60% en meer voor akkerbouw;
3. Intensieve veehouderijbedrijven: 60% en meer voor intensieve veehouderij;
4. Gemengde bedrijven.

Bijlage 2. Vergelijking van de bedrijfsoppervlaktestructuur 1) in 1980 met andere gebieden

	Gemeente Wieringen	Gemeente Texel	Landbouwgebied Wieringen en Texel	Noord- Holland	Nederland
5 - 10 ha	13%	14%	14%	26%	27%
10 - 15 ha	10%	13%	12%	20%	22%
15 - 20 ha	28%	18%	20%	18%	16%
20 - 30 ha	28%	25%	26%	20%	19%
30 - 50 ha	17%	21%	20%	12%	12%
50 e.m. ha	4%	9%	8%	4%	4%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%

1) Waarbij de bedrijven kleiner dan 5 ha zijn weggelaten.

46 Bijlage 3 Aantalsontwikkeling hoofdberoepsbedrijven in relatie tot de bedrijfsgrootte

Hoofdberoepsbedrijven	Aantal bedrijven	Gemiddeld per bedrijf	
		ha	sbe
Alle bedrijven, situatie in 1975	71	22,5	152
Verdwenen bedrijven, situatie in 1975	19	13,7	94
Door opvolger voortgezette bedrijven, situatie in 1975	10	36,1	229
Overige voortgezette bedrijven, situatie in 1975	42	23,3	160
Door opvolger voortgezette bedrijven 1), situatie in 1980	11	34,2	254
Overige voortgezette bedrijven, situatie in 1980	42	24,6	182
Alle bedrijven, situatie in 1980	53	26,6	197

1) Inclusief één afgesplitst bedrijf

Bijlage 4 Mutaties in het aantal hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfstype

	Rundvee- bedrijven	Intensieve veehouderij- bedrijven	Gemengde- bedrijven 1)	Akkerbouw- bedrijven	Totaal
In 1975	60	3	3	5	71
Verdwenen	14	3	1	1	19
Gebleven, naar type in 1975	46	-	2	4	52
naar type in 1980	46	-	+1	-1	52
Bijgekomen	1	-	-	-	1
In 1980	47	-	3	3	53

1) Bedrijven met akkerbouw en rundveehouderij

	Veedichtheid in g.v.e. per 100 ha				Bedrijfs-oppervlakte in ha		Oppervlakte huiskavel in ha		Bedrijfsgebouwen		Melkveestapel		Ouderen zonder opvolger	
	tot 220	270	320	- vanaf 320	tot 25	tot 25	tot 12	tot 12	grup-stal	ligboxen-stal	tot 50	tot 50	opvolger	
Vee-dichtheid per 100 ha	9													
tot 220 g.v.e.	9													
220 - 270 g.v.e.		15												
270 - 320 g.v.e.			17											
vanaf 320 g.v.e.				6										
Bedrijfs-oppervlakte	6	8	8	-	22									
vanaf 25 ha	3	7	9	6	25									
Oppervlakte huiskavel	7	9	11	2	19	10	29							
vanaf 12 ha	2	6	6	4	3	15	18							
grupstal	9	12	7	1	19	10	21	8	29					
ligboxenstal	-	3	10	5	3	15	8	10		18				
Melkveestapel	9	11	8	-	21	7	21	7	24	4	28			
vanaf 50 koeien	-	4	9	6	1	18	8	11	5	14	19			
Ouderen zonder opvolger	5	2	3	-	8	2	8	2	9	1	9	1	10	
Overigen	4	13	14	6	14	23	21	16	20	17	19	18	37	

Bijlage 6 Benadering (globale schatting 1)) van de gemiddelde omzet en netto-toegevoegde waarde in guldens van de landbouw in het gebied over de laatste drie boekjaren.

	Productie- omvang in sbe in 1980	Non-factorkosten		Opbrengsten		Netto-toegevoegde waarde	
		per sbe	totaal	per sbe	totaal	per sbe	totaal
Rundveehouderij:							
- op bedrijven van minstens 130 sbe	7604	654	4.973.016	1128	8.577.313	474	3.604.297
- op <u>kleinere en nevenbedrijven</u>	2592	585	1.516.320	982	2.545.344	397	1.029.024
Akkerbouw:							
- op bedrijven van minstens 130 sbe	1424	600	854.400	1227	1.747.248	627	892.848
- op <u>kleinere en nevenbedrijven</u>	135	558	75.330	1002	135.270	444	59.940
Intensieve veehouderij	159	1174	186.666	1507	239.613	335	52.947
Tuinbouw	48	292	14.016	520	24.960	231	10.944
Totaal	11962	.	7.619.748	.	13.269.748	.	5.650.000

1) Op basis van gegevens uit het LEI-boekhoudnet

